

Betrokkenheid bij leerlingen met ADHD tijdens de instructie

21PB3ASK – AFSTUDEREN BEROEPSGERICHT

VOORWOORD

Voor u ligt het afstudeeronderzoek 'Betrokkenheid bij kinderen met ADHD tijdens de instructie'. Tijdens mijn studie tot leraar in het basisonderwijs heb ik mij gespecialiseerd in passende zorg voor leerlingen binnen het basisonderwijs. Door mijn ervaring als juf binnen het basisonderwijs kwam ik ook in aanraking met kinderen met ADHD. Al snel hadden deze kinderen met mijn bijzondere interesse.

De beweegreden voor dit onderwerp is omdat er in de praktijk een lage betrokkenheid ervaren wordt bij leerlingen met ADHD. Daarnaast wordt er in de literatuur veel geschreven over de kenmerken van ADHD, waarbij opvalt dat de aandacht en de concentratie sterk verlaagd is bij deze leerlingen. Ik wilde me verder verdiepen in dit onderwerp, omdat dit voor de praktijk van mijn onderwijs waardevol is. Ik merkte voornamelijk tijdens de instructie een lage betrokkenheid bij de leerlingen met ADHD, terwijl deze instructie juist de belangrijke basis is om te leren. Omdat de instructies voornamelijk in groep 4 t/m 8 gegeven worden bij veel basis- en zaakvakken heb ik gekozen om het onderzoek toe te spitsen op deze groepscategorie. In dit onderzoek heb ik mij gericht op de interventies die leerkrachten in kunnen zetten om de leerlingen met ADHD tijdens de instructie te betrekken. Dit met het doel om de betrokkenheid bij hen te vergroten.

Mijn enthousiasme werd gewekt bij de start van dit onderzoek. Toen ik besloot om me te richten op de interventies die betrokkenheid kunnen vergroten, werd het praktischer en kreeg het meer waarde voor mijn eigen beroepspraktijk. Tijdens dit onderzoek heb ik steun gekregen van mw. R. Aantjes. Zij maakte tijd vrij om mee te denken over een passend onderwerp voor dit onderzoek. Daarnaast hielp zij met een zoeken naar een juiste begeleider die aansloot bij het onderwerp van het onderzoek. Mijn dank gaat uit naar mr. M. Mulder als begeleider. De samenwerking tijdens het onderzoek heb ik als prettig ervaren, mede door het vertrouwen en het meedenken. Van Kees Veldhuijzen heb ik grote steun ontvangen tijdens het analyseren en uitwerken van de resultaten in dit onderzoek en de kritische vragen die zijn gesteld. Ook wil ik de leerkrachten danken voor het eerlijk en uitgebreid invullen van de vragenlijst. Daarnaast de orthopedagoog en leerlingen die veel tijd hebben uitgetrokken door aan het interview deel te nemen. Hartelijk dank voor het vertrouwen!

Het was interessant en uitdagend om de literatuur te verbinden aan de praktijk om antwoord te vinden op de hoofdvraag. Dit was een zoektocht, maar mede dankzij ouders, vrienden, medestudenten en collega's is het gelukt om een juist antwoord te krijgen. Mijn waardering gaat daarom tevens uit naar hen allen voor de steun die gegeven is. Boven alles gaat mijn dank uit naar God die de kracht gaf om deze afstudeerscriptie af te ronden.

Ik wens u veel (leer)plezier bij het lezen van deze scriptie over het onderwerp vergroten van betrokkenheid bij leerlingen met ADHD.

Klariska van den Hoorn
Februari 2023

SAMENVATTING

In het onderwijs wordt regelmatig tijdens de les een lage betrokkenheid bij leerlingen met ADHD gesignaleerd. Dit gaat vaak ten koste van het leren, wat noodzakelijk is voor de ontwikkeling en het welbevinden van elke leerling. Om dit probleem te onderzoeken staat de volgende vraag centraal in deze scriptie: 'Welke interventies vergroten de betrokkenheid van leerlingen met ADHD in groep 4 t/m 8 tijdens de instructie?'

Doormiddel van literatuuronderzoek werd bekend dat kenmerken van ADHD zijn:

- Tekort aan aandacht/concentratie
- Hyperactiviteit
- Impulsiviteit

Daarnaast zijn de volgende emoties signalen van betrokkenheid:

- Enthousiasme
- Interesse
- Vreugde
- Tevredenheid
- Trots
- Levendigheid
- Animo

De interventies die zijn gevonden in de literatuur zijn onderzocht m.b.v. interviews en enquêtes bij leerkrachten, leerlingen en een orthopedagoog. De resultaten van dit praktijkonderzoek lieten zien dat het praktijkonderzoek grotendeels strookt met de uitkomst van het literatuuronderzoek. Verder bleek vanuit de resultaten dat de volgende interventies een positief gevolg hebben voor de betrokkenheid van kinderen met ADHD:

- Bevorderen van een growth mindset
- Inzet van lichamelijke beweging
- Lessen in spelvorm
- Het stimuleren van een positieve relatie leerkracht-leerling
- Het geven van een concrete beschrijving van gewenst gedrag
- Bieden van structuur en ritme
- Kort en bondig spreken tijdens de instructie
- Juiste medicatiegebruik
- Een plaats voor in de klas
- Inzet van onmiddellijke positieve bekrachtiging

De resultaten van dit onderzoek bieden een mooie inkijk in de mogelijkheden die er zijn voor de leerkracht om kinderen met ADHD beter bij de instructie te betrekken. Verbetermogelijkheden voor een vervolgonderzoek zijn onder andere het ondervragen van meer respondenten. Daarnaast wordt het resultaat nog betrouwbaarder door beter rekening te houden met de interviews bij leerlingen, omdat dit validiteit in negatieve zin kan beïnvloeden.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord.....	1
Samenvatting.....	2
1. Verkenning en Perspectief.....	5
1.1 Keuze onderwerp	5
1.2 aanleiding beroepspraktijk	5
1.3 Analyse praktijkprobleem	5
1.4 Literatuur	6
1.5 Leervraag	7
1.6 Doelstelling	7
2. Beknopte Geannoteerde Bibliografie	8
2.1 Introductie	8
2.2 Vijf verslagen.....	9
2.3 Kritische analyse	14
3. Methode	15
3.1 Type en soort onderzoek	15
3.2 Respondenten	15
3.3 Meetinstrumenten.....	16
3.4 Validiteit onderzoek	17
3.5 Procedure.....	18
3.6 Etische richtlijnen.....	18
3.7 Data-analyse	19
4. Resultaten.....	20
4.1 Onderzoeksvraag	20
4.2 Analyse en resultaten	20
5. Conclusie.....	27
5.1 Leervraag: conclusie vanuit theorie en praktijk.....	27
5.2 Discussie.....	28
5.3 Aanbevelingen	29
6. Literatuurlijst	30
7. Bijlagen	32
Bijlage 1: Meetinstrumenten	32
Bijlage 1.1 Verantwoording enquête leerkrachten	32
Bijlage 1.2 Enquête leerkrachten	35
Bijlage 1.3 Verantwoording interview leerlingen	38

Bijlage 1.4 Interview leerlingen	41
Bijlage 1.5 Verantwoording interview orthopedagoog.....	43
Bijlage 1.6 Interview orthopedagoog.....	46
Bijlage 2: Tussenstappen bij data-analyse	48
Bijlage 2.1 Leerkrachten.....	48
Bijlage 2.2 Leerlingen	54
Bijlage 2.3 Orthopedagoog	60

1.1 KEUZE ONDERWERP

Tijdens het lesgeven in groep 5 merk ik dat kinderen niet altijd betrokken zijn bij de les en dan vooral tijdens de instructie. Juist dit deel van de les is essentieel om vervolgens de uitgelegde lesstof toe te passen. De betrokkenheid van leerlingen is een belangrijke basis van effectief leren (Marzano & Pickering, 2016). Het effectief leren is uiteraard niet het wat belangrijk is. Uiteindelijk doet het welbevinden van de leerlingen op school ertoe. Als het kind niet tot leren kan komen zal het welbevinden niet optimaal zijn.

1.2 AANLEIDING BEROEPSPRAKTIJK

Op de basisschool waar ik werk zet ik naamstokjes in, zodat iedereen een beurt kan krijgen en daardoor de betrokkenheid vergroot wordt. Toch ben ik op zoek naar meer handvatten hoe leerlingen tijdens de les betrokken kunnen worden. Ik wil erachter komen hoe ik leerlingen met een mindere betrokkenheid toch betrokken krijg bij de les, zodat ze effectief leren en zich ontwikkelen. Niet alleen ik, maar veel andere leerkrachten hebben dit probleem ook. Daarom is dit een relevant onderwerp om te onderzoeken.

1.3 ANALYSE PRAKTIJKPROBLEEM

Terwijl ik over betrokkenheid nadacht, heb ik het probleem verkent op de volgende manieren. Allereerst heb ik de techniek 'verkenning van literatuur' gebruikt. Marzano en Pickering (2016) benadrukken dat betrokkenheid van leerlingen een belangrijke basis is van effectief leren. Ook kwam ik door een opdracht in aanraking met de diepere laag van motivatie van leerlingen. Daaruit blijkt dat motivatie tot leren kan er voldaan wordt aan de voorwaarden relatie, competentie en autonomie (Van der Wulp, 2018). Verder ziet Maréchal (2017) het als belang dat de leeropbrengst voldoende moet zijn. Het gaat erom dat het leren wordt verdiept en de actieve houding van leerling zo wordt verhoogd.

Verder heb ik de techniek 'perspectiefwisseling' gebruikt. Binnen de school heb ik gesproken met een leerkracht en lb'er over dit onderwerp. Uit het gesprek van de leerkracht kwam dat de betrokkenheid niet groep breed laag is, maar bepaalde kinderen wel een lage betrokkenheid hebben. Dit zijn vooral kinderen die overzicht in hun hoofd missen. Door afbakening van het werk en duidelijkheid te bieden wanneer iets af moet worden de betrokkenheid vergroot. Vaak is de grote hoeveelheid informatie die gedeeld wordt de oorzaak van het probleem. Ook merkt ze dat betrokkenheid lager is als er geen materiaal of afbeeldingen. De noodzaak wordt gezien om dit te veranderen, omdat de lesstof beter binnenkomt en dit belangrijk is voor hun ontwikkeling.

Het gesprek met de lb'er leverde mij ook nieuwe inzichten op. Ze zag wel degelijk het belang van de betrokkenheid van de leerlingen in de lessen die gegeven moeten worden elke dag. Als lb'er heeft ze te maken met verschillende zorgleerlingen, waaronder ze ook ziet dat die ook merkbaar baat hebben bij bevordering van de betrokkenheid door beweging. Het is een relevant onderwerp binnen de school waar leerkrachten zeker baat bij hebben. Hieruit blijkt dat specifieke kinderen laten zien dat betrokkenheid laag is.

1.4 LITERATUUR

Betrokkenheid van leerlingen wordt door Marzano en Pickering (2016) genoemd als basis voor effectief leren. Bij betrokkenheid spelen 4 factoren een sterke rol. Namelijk:

1. Emoties: Hoe voel ik me? Het energieniveau, de houding van de leerkracht en de mate van acceptatie die de leerling voelt zijn 3 aspecten die het emotionele gebied beïnvloeden.
2. Interesse: Ben ik geïnteresseerd? Dit kan gestimuleerd worden door activiteiten, wat volgens incongruentietheorieën wordt gezien als effectief. Portman en Schneider (2002) geeft spelletjes weer die onderverdeeld zijn in 5 categorieën.¹ Ze zorgen voor een speelse manier om open te staan en het lichaam en zintuigen weer kunnen concentreren. Ook vraagtechnieken aanbieden stimuleert de betrokkenheid.
3. Relevantie: Is dit belangrijk? Verschillende niveaus zijn er in het brein wat betreft doelstellingen.² Hoe hoger het niveau, hoe meer betrokkenheid er is.
4. Doeltreffendheid: Kan ik dit? Een growth mindset zal betrokkenheid vergroten.

Ook Visser (2020) ziet het belang van betrokkenheid, het speelt een rol in bereiken goede prestaties.³ Manieren van betrokkenheid geven meer uitleg.³

Motivatatie tot leren kent 3 voorwaarden, namelijk de autonomie, competentie en verbondenheid. Van der Wulp (2018) legt uit dat de autonome motivatie zal moeten zijn in het kind, waarbij het wil leren en innerlijke toekomstdromen heeft. Het competent voelen is een verantwoordelijkheid die de leerkracht heeft om te stimuleren bij de leerling. Ook een goede relatie zal de leerling gemotiveerd doen laten zijn om te leren. Ook is oplossingsgericht werken belangrijk als er problemen zijn, waarbij 3 vragen voorkomen: de toekomst, nu en verleden en hoe hindernissen te overwinnen.

Plas (2008) diept het motiveren tot leren uit. De leerstijlen van Kolb en Vermunt⁴ geven weer welke soorten leerlingen in de klas zitten en welke manier van lesgeven bij hen hoort. Mensen leren, namelijk op verschillende manieren. De leerkracht kan hierin begeleiden als hij of zij weet welke leerstijlen er zijn.

Ook Maréchal (2017) richt zich op leerstrategieën.⁵ Het is namelijk belangrijk om diepgang te hebben in het leren. Het OBIT-model is een middel om hen te motiveren en bij de les te betrekken. Hij richt zich op verschillende soorten motivaties. De oppervlakkige en diepgaande strategie geven meer inzicht in het kind wat betreft motivatie.

Förre, Kenter en Veenman (2002) geven een coöperatief leren aan als noodzakelijke manier om actief en constructief te leren. Positieve wederzijdse afhankelijkheid, individuele

¹ Portmann en Schneider (2002). 100 ontspannings- en concentratiespelen. een bundel oude en nieuwe spelletjes ter bevordering van de ontspanning en concentratie in een groep. Katwijk, Nederland: uitgeverij Pantha rei

² Marzano, R. & Pickering, D. (2016). Betrokkenheid. De sleutel tot beter leren. Rotterdam, Nederland: Bazalt Educatieve Uitgaven.

³ Visser, C. (2020, 31 oktober). Naar een betere definitie van leerling betrokkenheid (mèt agentische betrokkenheid). Trainingsbureau progressie gericht werken. Geraadpleegd op 10 mei 2022, van PROGRESSIEGERICHT WERKEN - Naar een betere definitie van leerling betrokkenheid (mèt agentische betrokkenheid)

⁴ Plas, C. (2008). Gemotiveerd leren. Werken met leer- en begeleidingstijlen. Groningen, Nederland: Wolters-Noordhoff bv.

⁵ Maréchal, j. & spijkerboer, l. (2017). Leerlingen aanzetten tot leren. Huizen, Nederland: uitgeverij pica.

verantwoordelijkheid, directe interactie, Samenwerkingsvaardigheden en evaluatie zijn de 5 basiskenmerken⁶ voor deze vorm die plaats vindt binnen de groep in groepjes.

Directe Instructie tijdens de les geeft een duidelijk structuur in de les. Hierbij worden de kinderen actief betrokken door voorkennis te activeren, maar ook leerlingen samen te laten oefenen tijdens de instructie, wat meer betrokkenheid geeft (Gerrits, 2017).

1.5 LEERVRAAG

Leervraag

Welke interventies vergroten de betrokkenheid van kinderen met ADHD uit groep 4 t/m 8 tijdens de instructie?

Deelvragen

1. Wat zijn kenmerken van kinderen met ADHD?
2. Hoe kan betrokkenheid gesignaleerd worden tijdens de les bij leerlingen?
3. Welke interventies beïnvloeden de betrokkenheid van leerlingen met ADHD volgens de literatuur?
4. Welke interventies beïnvloeden de betrokkenheid van leerlingen met ADHD volgens leerkrachten, leerlingen en de orthopedagoog?

1.6 DOELSTELLING

Door middel van dit onderzoek wil ik zoeken naar goede handvatten om de betrokkenheid van de leerlingen met ADHD te vergroten. Door te onderzoeken welke factoren invloed hebben op de betrokkenheid van leerlingen wil ik erachter komen of dit in de praktijk ook daadwerkelijk bijdraagt aan betrokkenheid. Dit onderzoek is bedoeld voor leerkrachten in het basisonderwijs die te maken hebben met verminderde betrokkenheid bij leerlingen met ADHD in de les. Het geeft leerkrachten inzicht in verschillende manieren van aanpak voor een actieve betrokkenheid.

⁶ Förrer, M., Kenter, B. & Veenman, S. (2002). Coöperatief leren in het basisonderwijs. Amersfoort, Nederland: CPS-onderwijsontwikkeling en advies.

2.1 INTRODUCTIE

Kinderen met ADHD hebben een minder betrokken houding in de les. Op de Ds. A. van Stuijvenbergschool wordt dit probleem ervaren. Om tot leren te komen zal betrokkenheid tijdens instructie moeten zijn. Daarom wordt er gezocht naar manieren om betrokkenheid van deze kinderen te vergroten.

Het centrale thema van dit onderzoek heeft te maken met de volgende drie begrippen: kenmerken ADHD, (vergroten) betrokkenheid en interventies voor vergroten betrokkenheid. Deze zijn achtereenvolgens verbindend en nodig te weten om verder te kunnen met het volgende begrip. Vijf relevante bronnen zijn geselecteerd om te gebruiken voor dit onderzoek.

Paternotte en Buitelaar (2010) en Gaastra e.a. (2014) leggen uit wat ADHD inhoudt d.m.v. hoofdkenmerken. Dosis e.a. (2016) diepen deze kenmerken uit door het specifieke gedrag te omschrijven en de negatieve invloed op de betrokkenheid. Volgens Dosis e.a. (2016) spelen executieve functies en motivatie een rol in hun gedrag en bieden interventies aan om deze kinderen goed te laten functioneren en betrekken. Lougy e.a. (2009) geven tips die gebruikt kunnen worden tijdens de instructie en richtingen zich op de betrokkenheid van het kind met ADHD. Marzano en Pickering (2016) vullen aan: vier punten vormen de basis voor betrokkenheid. Dit is nodig voor het praktijkonderzoek.

Förre e.a. (2002) noemt coöperatieve werkvormen die ingezet kunnen worden om zo actief en constructief te leren. Dit heeft geen direct verband met betrokkenheid bij kinderen met ADHD, dus niet relevant genoeg. Plas (2008) richt zich op vier leerstijlen waar de leerkracht op in moet spelen. Hierdoor krijg ik geen antwoord op betrokkenheid en is dit niet gericht op de instructie. Van der Wulp (2018) schrijft in zijn boek over motiveren tot leren. Motivatie heeft verband met betrokkenheid, maar er wordt niet gesproken over ADHD, waardoor deze minder aansluit dan de gebruikte bronnen. Maréchal (2017) gaat in op leerstrategieën en aanpakken die ingezet kunnen worden, dit geeft geen antwoord op de leervraag, omdat er geen verband is met ADHD en dit niet zo betrouwbaar als de huidige bronnen. Visser (2020) gaat op betrokkenheid, maar kan niet gebruikt worden, omdat het een internetsite is en niet voldoet aan de eisen. Daarnaast geeft het minder duidelijk signalen weer dan de bron die nu gebruikt is over betrokkenheid. Portman en Schneider (2002) geeft veel concentratie- en ontspanningsspellen als voorbeeld, wat indirect te maken heeft met ADHD en beweging, maar zijn niet gericht om instructie en leren, dus niet relevant. Gerrits (2017) leg uit hoe EDI ingezet kan worden tijdens rekenen. Dit geeft geen antwoord op de leervraag, omdat dit gericht is op instructie in het algemeen.

2.2 VIJF VERSLAGEN

2.2.1 KENMERKEN ADHD

Aantal woorden: 335

Bron

Paternotte, A. & Buitelaar, J. (2010). Het is ADHD. Alles Over De Kenmerken, Diagnose, Behandeling En Aanpak Thuis En Op School. Nederland, Bilthoven: Uitgeverij Balans.

Samenvatting

‘Attention Deficit Hyperactivity Disorder’ (ADHD) is een gedragsstoornis. Dit wordt in Nederland officieel ‘een aandachtstekortstoornis met of zonder hyperactiviteit’ genoemd. Kenmerken die bij ADHD horen zijn (Paternotte & Buitelaar, 2010):

1. Aandachts- en concentratiestoornissen: Kinderen met ADHD kunnen het moeilijk volhouden om hun aandacht te richten op een taak en vast te houden. Prikkel kunnen zij niet altijd naar de achtergrond van hun bewustzijn dringen. Daardoor kost de energie zich te concentreren. Dit wordt veroorzaakt door bepaalde hersenfuncties die anders werken dan bij kinderen zonder ADHD.
2. Impulsiviteit: Kinderen met ADHD doen voordat ze nadenken over de gevolgen, impulsief genaamd. De innerlijke controle die de remfunctie van hun gedrag regelt ontbreekt. Deze functies ontwikkelen zich met de leeftijd, maar bij kinderen met ADHD blijft deze ontwikkeling achter.
3. Hyperactiviteit: Op jonge leeftijd zijn kinderen met ADHD voortdurend in beweging. Ze zijn rusteloos, snel opgewonden of gefrustreerd. Naarmate het kind ouder wordt zal de hyperactiviteit minder op de voorgrond zijn, maar er meer sprake zijn van een lichtere vorm.

Niet altijd zijn deze kinderen druk. Ze kunnen zich namelijk wel concentreren, maar hebben een sterkere prikkel nodig. Denk aan iets wat hen enorm interesseert.

Naast de 3 bovengenoemde kernsymptomen zijn er problemen die worden veroorzaakt door een tekort aan executieve functies. Deze functies zijn nodig bij het verwerken van nieuwe complexe informatie. Regelfuncties zijn essentieel voor het realiseren van aangepast en doelgericht gedrag, maar werkt niet zo bij kinderen met ADHD.

De leerkracht heeft een belangrijke invloed op deze kinderen. Paternotte en Buitelaar (2010) geven diverse manieren om in de klas hen betrokken te maken en aanpassingen te doen.

Reflectie

Paternotte en Buitelaar (2010) schetsen een duidelijk beeld van de kenmerken van kinderen met ADHD. Dit is noodzakelijk om te weten om in praktijk ook deze leerlingen te signaleren. Ook geeft dit antwoord op de deelvraag 1 wat ADHD kenmerkt. Daarnaast geven zij ook interventies hoe de leerkracht met deze kinderen om kan gaan, wat nodig voor de deelvraag te beantwoorden en mee te nemen in het praktijkonderzoek.

2.2.2 BETROKKENHEID, DE SLEUTEL TOT BETER LEREN

Aantal woorden: 333

Bron

Marzano, R. & Pickering, D. (2016). Betrokkenheid. De sleutel tot beter leren. Rotterdam, Nederland: Bazalt Educatieve Uitgaven.

Samenvatting

Marzano en Pickering (2016) beschrijven 4 onderwerpen die de basis vormen voor een model die ze hebben over aandacht (1 en 2) en betrokkenheid (3 en 4): 1. emotie 2. Interesse 3. Doeltreffendheid 4. Relevantie.

1. Enthousiasme, interesse, vreugde, tevredenheid, trots, levendigheid en animo zijn emoties die gekoppeld zijn aan betrokkenheid. Daarentegen laat vervreemding emoties van verveling, ongeïnteresseerdheid, frustratie, woede en verdriet zien. Er zijn 3 aspecten die op betrokkenheid invloed hebben. Namelijk het energieniveau, houding leerkracht en mate van geaccepteerd voelen. De executieve functies worden positief gestimuleerd door fysieke inspanning.

2. Interesse vanuit de leerling kan gestimuleerd worden door spel-achtige activiteiten te doen. Hierdoor wordt aandacht getrokken en vastgehouden. Incongruentietheorieën ondersteunen het nut van deze activiteiten. Ook stimuleren effectieve vraagtechnieken de interesse.

3. Doeltreffendheid vergroot de betrokkenheid. De verschillende doelstellingen die in de mens zitten zijn in verschillende niveaus, waarbij geldt dat hoe hoger het niveau van het doel, hoe meer betrokkenheid dit zal geven. Doelen die levenslang gekoesterd worden en daar mee bezig gegaan wordt, zullen de meeste betrokkenheid opleveren.

4. Kan ik dit? Het geloof in het eigen kunnen hoort bij de cognitieve leerpsychologie. Uit onderzoek blijkt dat een growth mindset, waarbij een persoon niet opgeeft als het tegen een probleem aanloopt, meer betrokken blijft tot een taak. Daarentegen personen met een Fixed mindset zullen een snellere afname van betrokkenheid hebben.

Marzano en Pickering (2016) geven 2 soorten strategieën die in de klas gebruikt kunnen worden: 1. Dagelijkse strategieën. Deze richten zich op effectief tempo, enthousiasme, positieve relatie en effectieve verbale feedback. 2. Strategieën voor het juiste moment. Waar twaalf suggesties worden gedaan om goed om te gaan met verbetering van betrokkenheid.

Reflectie

Deze bron geeft inzicht in de betekenis van betrokkenheid. De vier basispunten van betrokkenheid zijn essentieel om te weten en geeft antwoord op de tweede deelvraag. Daarnaast noemen Marzano en Pickering (2016) ook diverse strategieën die duidelijk onderbouwd zijn m.b.t. betrokkenheid en ook direct voor de derde deelvraag nodig zijn en gebruikt kunnen worden als interventies.

2.2.3 INTERVENTIES IN DE KLAS VOOR KINDEREN MET SYMPTOMEN VAN ADHD

Aantal woorden: 288

Bron

Gaastra, G.f., Groen, Y., Tucha, L. & Tucha, O. Doen wat werkt: interventies in de klas voor kinderen met symptomen van ADHD. Rijksuniversiteit Groningen, 2014.

Samenvatting

In dit wetenschappelijke onderzoek worden verschillende interventies in de klas voor kinderen met symptomen van ADHD genoemd (Gaastra, Groen, Tucha & Tucha, 2014).

Er wordt onderscheid gemaakt in verschillende typen klasseninterventies: antecedent-gebaseerde, consequent-gebaseerde, zelfregulatie en gecombineerde interventies. Leerkrachten kunnen deze toepassen op het verstorende- en niet-taakgerichte gedrag in de klas van kinderen met ADHD-symptomen te verminderen. Er wordt beschreven door Gaastra et al. (2014) hoe er onderzoek gedaan werd naar de effecten op kinderen met ADHD, maar indirect ook hun klasgenoten. Daaruit blijkt dat de klasseninterventies wel degelijk positieve gevolgen hebben. De grootste effecten bleken uit consequent-gebaseerde en zelfregulatie interventies, waarbij benadrukt wordt dat antecedent-gebaseerde en gecombineerde interventies eveneens effect tonen. Voor de klasgenoten van kinderen met ADHD had dit ook positieve effecten, wat het voor leerkrachten uitsluit dat deze interventies nadelig zouden zijn voor kinderen zonder ADHD. Een notitie is dat medicatie een positievere invloed heeft dan zonder.

De typen interventies worden in de tabellen verder uitgewerkt met een specifieke interventie en positief effect hadden:

Antecedent-gebaseerde	Consequent-gebaseerde	Zelfregulatie	Gecombineerde
Klassikaal samenwerkend leren > Actief taakgericht gedrag	Klassikale bekrachtiging door de leerkracht -> Gedragsverbetering	Klassikale zelfmanagement procedures Gedragsverbetering	Afwisselende klasgenoten -> Taakgericht gedrag
Muziek op de achtergrond -> Taakgericht gedrag		Afwisselende klasgenoten -> Taakgericht gedrag	

Reflectie

Gaastra et al. (2014) geven diverse interventies om kinderen met ADHD-symptomen te helpen om effectief te leren en verbetering van storend gedrag te tonen. Hierin wordt niet alleen specifiek gericht op betrokkenheid in de les. Indirect geven deze interventies antwoord op de derde deelvraag. Als er geen betrokkenheid is bij deze kinderen, volgt er namelijk in meerdere gevallen storend gedrag wat niet helpt om taakgericht en betrokken te zijn. Dit geeft antwoord op de vraag welke interventies ingezet kunnen worden.

2.2.4 EEN NIEUWE KIJK OP ADHD

Aantal woorden: 347

Bron

Dovis, S., Van der Oord, S., Wiers, R. & Prins, P. (2016). Een nieuwe kijk op ADHD. De Psycholoog, 3(5), 11-23. https://www.researchgate.net/profile/Sebastiaan-Dovis/publication/302963456_Een_nieuwe_kijk_op_ADHD_de_rol_van_executief_functioneren_en_en_motivatatie/links/57345ed008ae9f741b27b291/Een-nieuwe-kijk-op-ADHD-de-rol-van-executief-functioneren-en-motivatatie.pdf

Samenvatting

Dovis et al. (2016) schrijven over de ontwikkelingsstoornis ADHD. Bijbehorende symptomen hebben negatieve invloed op de prestaties op school. Er wordt gesuggereerd dat ADHD-symptomen veroorzaakt worden door onderliggende tekorten in onder andere executief functioneren en motivatie.

Executieve functies (EF) zijn cognitieve controleprocessen die verantwoordelijk zijn voor het regelen van ons gedrag, emoties en gedachten. Gedragsinhibitie en werkgeheugen zijn 2 EF's waar kinderen met ADHD een tekort aan hebben. De inhibitie maakt het mogelijk impulsen te onderdrukken. Het (met name visuele) werkgeheugen is beperkt bij deze kinderen, wat zich uit in moeilijker plannen, leren, doelgericht handelen. Dit leidt vaak tot moeilijk bezigheden te herinneren, wat zich manifesteert in vergeetachtigheid, spullen kwijtraken, chaotisch/slordig werken, van hak op tak springen, beweeglijk, ongeduldig. Het hyperactieve gedrag (zoals beweeglijkheid) zou een strategie zijn om de werkgeheugen tekorten te compenseren. Het functional working memory model geeft weer dat beweging het brein activeert en dit dromerigheid vermindert.

Daarnaast leiden de symptomen tot motivationele problemen, waarbij bekrachtiging (beloning) door dopamine afwijkingen minder wordt geactiveerd dan kinderen met een normale ontwikkeling. Extra bekrachtiging, zoals feedback met een extra geven verbeterde prestaties. Uit onderzoek blijkt dat extra stimulatie tot motivatie het werkgeheugen verbeterd, maar alsnog beperkingen laten zien. Er kan gecompenseerd worden door het werkgeheugen te ontlasten door bieden van visuele reminders en gestructureerde omgeving.

Er zijn technieken om kinderen met ADHD goed te laten functioneren:

Ontlasten werkgeheugen: bied structuur, spreek kort en bondig, herhaal wat belangrijk is, stoor het kind zo min mogelijk, omschrijf concreet wel gedrag je wil zien, negeer trillen en draaien in bepaalde mate.

Motivatatie: gebruik beloningssysteem, onmiddellijk positieve bekrachtiging, maak taken zo aantrekkelijk mogelijk (gamificatie), maak alternatieven voor gewenst gedrag minder aantrekkelijk.

Reflectie

Dovis et al (2016) schrijven over ADHD-symptomen en interventies om betrokkenheid te vergroten. Zij geven aan dat deze interventies kinderen met ADHD beter laten functioneren. Uitgebreid leggen zij uit waarom dit zorgt voor verbetering in gedrag. Daarnaast noemen ze de grote rol die executieve functies daarin spelen. Hierdoor krijgen leerkrachten en ouders duidelijkheid over het gedrag. Deze literatuur geeft antwoord op de eerste en derde deelvraag.

2.2.5 HOE JE LEERLINGEN MET ADHD HELPT

Aantal woorden: 285

Bron

Lougy, R., DeruVo, S. & Rosenthal, D. (2009). The School Counselor's Guide to ADHD. What to know and do to help Your Students. California, United States: Corwin.

Samenvatting

Lougy (2009) ziet het probleem van de leerkrachten die tijdens de instructie bij kinderen met ADHD vaak niet weten hen te betrekken bij de les en uitleg.

Visuele items kunnen worden ingezet tijdens de instructies. Door 10-15 min maximaal te spreken als leerkracht zal de betrokkenheid minder snel afnemen. Daarnaast is de inzet van beeldmateriaal raadzaam. Denk aan afbeeldingen, video's, gebruik van een PowerPoint, interactie tijdens de instructie. Dit ondersteunt de behoeften die kinderen met ADHD hebben (visuele leerlingen).

Praktische ervaringen door te onderzoeken geven de kinderen een concreet en actieve manier om met de inhoud om te gaan, denk aan iets bouwen, spelvormen of bewegingen te gebruiken, zodat een taak veranderd in een uitnodigende taak. Beweging is belangrijk om in te zetten, dit helpt iedere leerling, maar zeker kinderen met ADHD om beter gefocust te zijn en langer bij de taak te blijven.

Een productieve en betrokken leerling of klas kan door oplossingen uit te leggen aan elkaar. Men leert door te onderwijzen. Door de te delen met ten minste één partner wordt betrokkenheid en effectiviteit van begrip vergroot.

De stof die wordt onderwezen moet worden verwerkt en daar is tijd voor nodig. Daarbij moet er ondersteuning zijn van het geheugen. Daarom goed om dit te verwerken door te schrijven, model te gebruiken of mondeling te delen met medeleerling.

Reflectie

DeRuvo (2009) spreekt specifiek over strategieën die ingezet kunnen worden door de leerkracht tijdens de instructie, maar ook het vervolg van de instructie. Dit geeft antwoord op de derde deelvraag die zich richt op de interventies die ingezet kunnen worden om de betrokkenheid van kinderen met ADHD te vergroten. Deze bron is gericht op de instructie en daarom een duidelijk antwoord op de derde deelvraag.

Paternotte en Buitelaar (2010) noemen de hoofdkenmerken van 'Attention Deficit Hyperactivity Disorder' (ADHD). In het Nederlands officieel genoemd 'een aandachtstekortstoornis met of zonder hyperactiviteit':

1. Aandachts- en concentratiestoornissen;
2. Impulsiviteit;
3. Hyperactiviteit.

Diverse voorbeelden worden genoemd. Het kost extra energie om te concentreren, men doet voordat men denkt en rusteloosheid in diverse vormen kan worden gesignaleerd. Dit beaamt Lougy e.a. (2009) waarbij zij dezelfde kenmerken noemen. Dosis e.a. (2016) noemen eveneens de kenmerken van ADHD en richten zich ook op de gevolgen van deze symptomen die negatieve invloed hebben op de prestatie op school en de betrokkenheid die daarbij hoort. Dit is direct een link die gemaakt wordt met de tweede deelvraag die zich richt op de betrokkenheid.

Marzano en Pickering (2016) leggen uit wat de vier punten zijn die de basis vormen voor aandacht en betrokkenheid en zijn nauw met elkaar verbonden. Zij geven direct ook interventies om in de praktijk mee te nemen:

1. Emotie (enthousiasme, interesse, vreugde, trots etc.);
2. Interesse (spel-achtige activiteiten trekken en houden aandacht vast en effectieve vraagtechnieken);
3. Doeltreffendheid (levenslange doelen vergroten betrokkenheid);
4. Relevantie (heeft directe betrekking tot growth en fixet mindset).

Daarbij maakt hij onderscheid tussen aandacht (emotie en interesse) en betrokkenheid (relevantie en doeltreffendheid). Drie aspecten die invloed hebben op betrokkenheid zijn het energieniveau, houding leerkracht en mate van geaccepteerd voelen. Ook worden executieve functies gestimuleerd door fysieke inspanning.

Dosis e.a. (2016) diepen de betekenis van executieve functies verder uit. Zij verklaren dat de symptomen van ADHD veroorzaakt worden door onderliggende tekorten in onder andere het executieve functioneren en de motivatie. Ook Paternotte en Buitelaar (2010) noemen de oorzaak van deze symptomen door een tekort aan executieve functies. "Executieve functies (EF) zijn cognitieve controleprocessen die verantwoordelijk zijn voor het regelen van ons gedrag, emoties en gedachten." (Dosis e.a., 2016, p. 12). Gedragsinhibitie en werkgeheugen zijn twee EF's die kinderen met ADHD-tekort hebben. Het executieve functioneren wat beperkt is leidt tot de 3 eerdergenoemde kernmerken van ADHD Paternotte en Buitelaar (2010). Dosis e.a. (2016) geven daarnaast interventies aan die het functioneren in de klas kan verbeteren, zoals het geven van motiverende bekrachtigingen en manieren van ontlasting van het werkgeheugen, zoals beloningssystemen, positieve bekrachtiging en het aantrekkelijk maken van taken. Paternotte en Buitelaar (2010) beaamt deze interventies als effectief. Gaastra e.a. (2014) gaat nog dieper in op vier verschillende typen klasseninterventies: antecedent-gebaseerde, consequent-gebaseerde, zelfregulatie en gecombineerde interventies:

1. Antecedent-gebaseerde: klassikaal samenwerkend leren, muziek.
2. Consequent-gebaseerd: klassikale bekrachtiging door leerkracht.
3. Zelfregulatie: klassikale zelfmanagement procedures.
4. Gecombineerde interventies: afwisselende klasgenoten.

Uit hun onderzoek blijkt dat allen een invloed uitoefenen op verstoring- en niet taakgericht gedrag. Door de interventies in te zetten werd er verbetering gemerkt.

3. METHODE

3.1 TYPE EN SOORT ONDERZOEK

Vergelijkend onderzoek

In dit onderzoek staat de vraag centraal hoe de betrokkenheid van leerlingen met ADHD vergroot kan worden tijdens de instructie. Hierop kan antwoord komen een vergelijkend onderzoek. Door middel van een vergelijkend onderzoek kan namelijk de overeenkomst of juist het verschil bepaalt worden tussen de theorie en de praktijk (Van der Donk & Van Lanen, 2016). In dit onderzoek zegt de theorie dat verschillende interventies de betrokkenheid van leerlingen met ADHD vergroot. Ook geeft de theorie aan welke signalen betrokkenheid kenmerkt. In de praktijk is eveneens onderzocht welke interventies bijdragen aan betrokkenheid en welke factoren invloed hebben. Zo kan de theorie vervolgens aan de praktijk gekoppeld en vergeleken worden.

Kwalitatief- en kwantitatief onderzoek

De gegevens worden op kwalitatieve wijze verzameld.

Bij een kwalitatief onderzoek wordt meer gedetailleerde informatie verkregen. Deze gedetailleerde informatie is belangrijk, zodat er geen ruimte voor foutieve aannames ontstaat. Door een enquête af te nemen bij leerkrachten over hun ervaring van betrokkenheid tijdens de les, wordt er zo gedetailleerd mogelijk informatie verworven. Het 'open karakter' is te herkennen in dit onderzoek. Er worden namelijk geen gestandaardiseerde antwoordmogelijkheden gegeven in de eerste twee onderdelen, maar de respondenten hun antwoorden zelf moeten verwoorden. Een voorbeeld is: "Vindt u het vergroten van betrokkenheid bij leerlingen met ADHD belangrijk? Leg uit waarom wel of niet." Daarnaast is er sprake van kwalitatief onderzoek, omdat er onderzocht worden welke interventies bijdragen aan betrokkenheid en er daardoor gekeken wordt naar aantallen: hoe vaak wordt een bepaalde interventie wel of niet ingezet?

Ook worden er interviews afgenomen bij leerlingen, wat kenmerkend is voor een kwalitatief onderzoek (Van der Donk & Van Lanen, 2016). Hier is gebruik gemaakt van vragen met een open karakter, waarbij de zij zelf aangeven in hoeverre zij het wel of niet eens zijn met een vraag en de reden. Er is sprake van eigen bewoording.

Een orthopedagoog wordt bevraagd d.m.v. een interview waarin eveneens open- en gesloten vragen worden gesteld. Het interview draagt eveneens bij aan een kwalitatief onderzoek.

3.2 RESPONDENTEN

Voor het onderzoek is er een enquête uitgezet onder de leerkrachten van groep 4 tot 8. Dit is nodig om te weten te komen wat naast de literatuur interventies en factoren die de betrokkenheid van leerlingen met ADHD al dan niet positief kunnen beïnvloeden. Bewust is voor deze doelgroep gekozen, omdat in deze groepen op dezelfde manier instructie wordt gegeven met leerlijnen die overeenkomen. Het geeft antwoordt op deelvraag 4.

Leerkrachten

De enquête is ingevuld door 9 respondenten. 22% van de respondenten is man, 78 % van de respondenten is vrouw. De gemiddelde leeftijd van deze respondenten is 34 jaar. De spreiding van de leeftijd is 21 jaar voor de jongste respondent wat oploopt tot 61 jaar. De mediaan is 26 jaar. De standaarddeviatie is 11,614 wat afgerond is 11,6.

4 respondenten geven les in groep 4. Zowel in groep 5,7 als 8 is er 1 respondent die de enquête heeft ingevuld. 2 respondenten geven les in groep 6.

De ervaring in het lesgeven is bij 67% van de respondenten tussen de jaar 5 en 10 jaar. 33% van de respondenten heeft 15 tot 35 jaar werkervaring.

Leerlingen

Een interview is afgenomen onder de leerlingen met ADHD van groep 4 tot 8 op dezelfde basisschool. Deze is ingevuld door 6 respondenten. De gemiddelde leeftijd van deze respondenten is 9 jaar. 50% van de respondenten is jongen en 50% van de respondenten is meisje. De standaarddeviatie is 1,1.

Orthopedagoog

Een interview is afgenomen bij een orthopedagoog. Zij begeleidt onder andere verschillende kinderen met ADHD. De vrouw heeft een leeftijd van 44 jaar en 22 jaar ervaring als orthopedagoog.

3.3 MEETINSTRUMENTEN

Om een zo betrouwbaar mogelijk onderzoek te doen is de triangulatie als onderzoeksstrategie gebruikt (Van der Donk en Van Lanen, 2016). Dat betekent dat er vanuit meerdere invalshoeken is gekeken naar het vergroten van de betrokkenheid bij leerlingen met ADHD. Er is gekozen voor het uitzetten van een enquête bij leerkrachten en het afnemen van interviews bij leerlingen. Het is niet alleen belangrijk te kijken naar wat de professionele leerkracht als effectief ziet. Ook de leerlingen met ADHD hebben hun ervaring, die de leerkracht niet altijd kan aflezen. Verder is een expert op het gebied van ADHD belangrijk, waardoor er gekozen is voor een orthopedagoog om te interviewen.

4. Met deze meetinstrumenten wordt er een antwoord gezocht op deelvraag 4 *‘Welke interventies beïnvloeden de betrokkenheid van leerlingen met ADHD volgens leerkrachten, leerlingen en de orthopedagoog?’*

In de enquête aan leerkrachten worden in de eerste 2 onderdelen algemene en open vragen gesteld. Hierdoor wordt een beeld geschetst van de respondenten wat betreft achtergrondgegevens als leeftijd, geslacht etc. en eventuele ervaring met kinderen met ADHD. Als er geen ervaring is met deze soort leerlingen is de enquête voor deze respondenten ten einde. Er worden vragen gesteld over de ervaring en visie van de respondenten over dit het belang van vergroten van betrokkenheid onder deze leerlingen. Een vraag is: *‘Ervaart u een lage(re) betrokkenheid bij leerlingen met ADHD tijdens het lesgeven?’*

Daarna volgt het derde onderdeel die gericht is op de invloeden van betrokkenheid tijdens de instructie. Eerst wordt de mogelijkheid gegeven om zelf te noemen wat betrokkenheid vergroot. Daarna zijn er meerkeuzevragen opgenomen in de enquête, waarbij de respondenten aangeven of zij hier wel of geen vergroting van betrokkenheid ervaren. Een

voorbeeld is: *‘Bij welke werkvormen ervaart u een vergrote betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD?’*

Voor enquête leerkracht: Zie bijlage 1.2

Een interview is afgenomen bij leerlingen met ADHD uit de midden- en bovenbouw. Deze interviews zijn fysiek en individueel afgenomen. Het interview is opgebouwd uit drie delen. Eerst is er een inleiding, waarbij wordt kennisgemaakt en het doel van het onderzoek wordt besproken. Het tweede deel bestaat uit de vragen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van inleidende vragen, vervolgvragen en verdiepende vragen (Van der Donk & Van Lanen, 2016). Een inleidende vraag is: *‘Kun je mij iets vertellen over ADHD in de klas?’* Een vervolgvraag is: *‘Helpen bewegingsspelletjes jou om beter op te letten tijdens de uitleg?’* De vragen zijn allemaal open.

Voor interview leerling: Zie bijlage 1.4

Een interview is afgenomen bij een orthopedagoog. Dit interview is fysiek afgenomen in de school. Het interview is opgebouwd uit drie delen. Eerst zijn er inleidende vragen, waarbij meer een algemeen beeld wordt verkregen van de respondent. Het tweede deel bestaat uit vragen naar haar persoonlijke bevindingen over ADHD en betrokkenheid. Tot slot worden vragen gesteld die gericht zijn op factoren die invloed uitoefenen op betrokkenheid. Hierbij is eveneens gekozen voor inleidende- vervolgvragen en verdiepende vragen (Van der Donk & Van Lanen, 2016). In dit interview is gekozen voor open vragen in de eerste twee gedeeltes en als laatste gesloten vragen, om zo diverse factoren vanuit de literatuur te vergelijken met de respondent. Een voorbeeld van een open vraag is: *‘Zou u kunnen omschrijven wat voor een factoren de betrokkenheid van kinderen met ADHD juist verlagen?’* Een voorbeeld van een gesloten vraag is: *‘Welke volgende technieken m.b.t. motivatie vergroten de betrokkenheid volgens u bij leerlingen met ADHD?’*

Voor interview orthopedagoog: Zie bijlage 1.6

3.4 VALIDITEIT ONDERZOEK

Om een valide onderzoek te doen zijn er bewuste keuzes gemaakt (Van der Donk & Van Lanen, 2016).

Er is een interne validiteit. Er is uitsluitend voor leerkrachten met ervaring met leerlingen met ADHD sprake om de enquête in te vullen. Dit wordt d.m.v. een specifieke vraag uitgesloten of ingesloten. Daarnaast is het interview onder leerlingen uitsluitend afgenomen onder leerlingen met ADHD gediagnostiseerd. Daarvoor is eerst contact opgenomen met de desbetreffende leerkracht. Verder zijn vanuit bronnen interventies en invloeden onderzocht hoe invloed kunnen hebben op betrokkenheid van leerlingen met ADHD. Door dit ook bij leerkrachten en kinderen met ervaring met ADHD te onderzoeken wordt het meer valide.

Op extern niveau is het valide. De enquête aan leerkrachten is via de mail verstuurd naar diverse basisscholen op de Veluwe. Daarnaast is ook het interview op nog een andere basisschool op de Veluwe afgenomen. Hierdoor is helder dat de reikwijdte van het onderzoek ligt bij scholen op de Veluwe. Daarnaast is een externe orthopedagoog geïnterviewd die indirect met een aantal geïnterviewde leerlingen te maken heeft.

Ook is verantwoording van literatuur gegeven bij de enquête en het interview.

Voor verantwoording enquête leerkracht: Zie bijlage 1.1; Voor verantwoording interview leerling: Zie bijlage 1.3; Voor verantwoording interview orthopedagoog: Zie bijlage 1.5

3.5 PROCEDURE

De enquête is digitaal verstuurd naar de leerkrachten van de midden- en bovenbouw via de mail (zie Bijlage 1.2). De leerkrachten kunnen daarin de link vinden, waarna de vragen 1 voor 1 ingevuld kunnen worden en deze automatisch wordt verzonden, zodat er inzage is in de resultaten. Nadat alle enquêtes ingevuld zijn is er een overzicht per vraag welke antwoorden er van de respondenten zijn. De richtlijn voor uiterlijke inleverdatum is 20 december. Deze kan vervolgens worden vergeleken en geanalyseerd.

Eerst is er vraag gedaan naar mogelijkheid tot interviewen van leerlingen met ADHD (zie Bijlage 1.4). Dit is d.m.v. leerkracht naar ouders gecommuniceerd. Bij toestemming is er op de basisschool in een aparte ruimte geïnterviewd. Het interview is geprint en vervolgens per kind met ADHD individueel afgenomen. Dit is gedaan door beiden op ooghoogte te zitten. De gegevens zijn mee getypt en eventuele verdiepvragen genoteerd inclusief de antwoorden.

Een orthopedagoog is gevraagd die betrokken is op diverse leerlingen van mijn basisschool (zie Bijlage 1.6). Door een mail te sturen naar haar is gevraagd of zij in de mogelijkheid was om tijdig een interview te plannen over het betreffende onderwerp. Na toestemming is de datum vastgesteld. Op het moment van afname is gekozen voor een kamertje waarin niet gestoord kan worden. Het interview is afgenomen, nadat toestemming daarvoor is gevraagd. Samen is er aan de tafel gesproken, waarbij opmerkingen zijn mee getypt en extra vragen zijn toegevoegd.

3.6 ETISCHE RICHTLIJNEN

De leerkrachten zijn tijdens vergadering ingelicht over het onderzoek. Daarna is een mail verstuurd waarbij gewezen is op de privacy, er zijn geen namen bekend. In de mail is bijgevoegd wat het doel is van het onderzoek en nogmaals gevraagd of zij mee willen doen. Aangegeven wordt dat ze de resultaten ontvangen na het analyseren indien gewenst. Vervolgens is het mogelijk op de link naar de enquête te klikken. Bij een ontevreden gevoel is dit niet verplicht om hieraan mee te doen. Het onderzoek is ethisch verantwoord, omdat er niet gevraagd wordt naar naam, woonplaats of school waar gewerkt wordt (Van der Donk & Van Lanen, 2016). Daarnaast is deze data irrelevant, omdat het doel van het onderzoek gaat over vergelijken van interventies die betrokkenheid al dan niet vergroten.

De leerlingen worden tijdens het interview niet bevraagd naar hun naam en woonplaats. Er zal geen naam, woonplaats of andere persoonlijke gegevens genoteerd worden. Tijdens de inleidende kennismaking zal er wel naar het geslacht, leeftijd en groep gevraagd worden. Daarnaast wordt nadrukkelijk gelet op de vraagstelling. Er zal niet gevraagd worden naar persoonlijke omstandigheden buiten school. Alle genoemde namen zullen geanonimiseerd worden.

De orthopedagoog wordt niet met naam weergegeven. Datzelfde geldt ook voor de instantie waaruit gewerkt wordt. Tijdens de inleidende kennismaking zal er wel naar het geslacht, leeftijd en werkveld gevraagd worden om zo een breder beeld te hebben van de respondent.

Daarnaast zal er op gelet worden dat eventuele persoonlijke gegevens niet bekend worden door vraagstelling of noteren.

3.7 DATA-ANALYSE

De enquête en antwoorden van de leerlingen en orthopedagoog uit het interview zijn na het invullen geanalyseerd door middel van horizontale vergelijking.

Voor de enquête van de leerkrachten geldt dat alle open vragen van de eerste twee onderdelen in een tabel worden gezet (zie Bijlage 2.1). Vervolgens zijn in elke rij de antwoorden horizontaal genoteerd. De laatste kolom bevat een samenvatting van alle antwoorden die gegeven zijn door de respondenten. Daardoor is er een overzicht van alle relevante bevinden in korte, maar krachtige zinnen. Het tweede deel bevat meerkeuze vragen. Daarom zijn deze gegevens in Excel gezet en d.m.v. staafdiagrammen geanalyseerd, zodat de lezer een eenvoudig en snel beeld krijgt van de verhouding van verschillende manieren van betrokkenheidvergroting.

De interviews zijn horizontaal vergeleken op dezelfde manier als hierboven beschreven. Alle reacties van de leerlingen zijn letterlijk overgenomen en beschreven in de tabel (zie Bijlage 2.2). De samengevatte antwoorden per vraag geven zo overzichtelijk en eenduidig beschrijving. De ja/nee antwoorden die zijn gegeven zijn verwerkt in een overzichtelijke tabel. Voor het interview van de orthopedagoog is het interview uitgeschreven en onderverdeeld in deelonderwerpen (zie Bijlage 2.3). Bij elke deelonderwerp is een korte samenvatting gegeven die onderstreept is. Bepaalde vragen zijn toegespitst vanuit het oogpunt van deze expert en daarom iets anders geformuleerd.

4. RESULTATEN

4.1 ONDERZOEKSVRAAG

Om antwoord te krijgen op de vierde deelvraag: ‘Welke interventies beïnvloeden de betrokkenheid van leerlingen met ADHD volgens leerkrachten, leerlingen en de orthopedagoog?’ is het onderzoek uitgevoerd. De resultaten geanalyseerd en onderverdeeld in drie delen: leerkrachten, leerlingen en orthopedagoog.

4.2 ANALYSE EN RESULTATEN

4.2.1 LEERKRACHTEN

Betrokkenheid

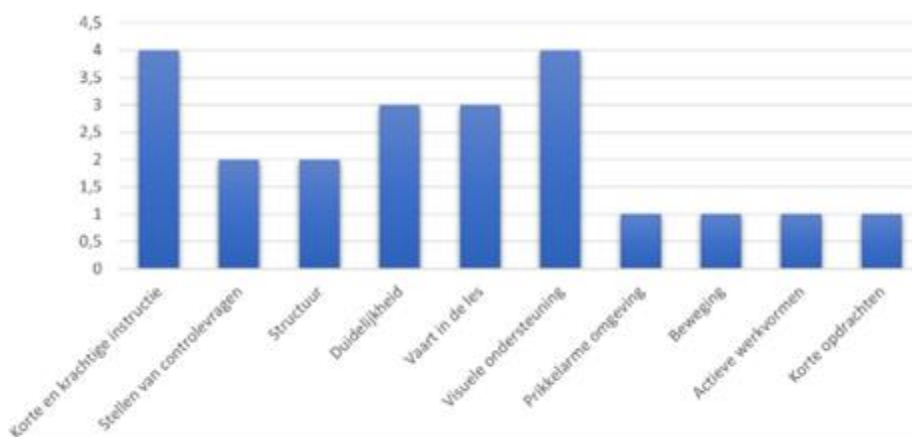
Elke leerkracht heeft ervaring met leerlingen met ADHD (gehad). Daarvan ervaart 89% een lagere betrokkenheid bij leerlingen met ADHD tijdens het lesgeven.

Alle 9 respondenten geven aan dat betrokkenheid vergroten belangrijk is bij leerlingen met ADHD. Daarvan geven 4 respondenten als argument dat deze leerlingen ook hun doelen moeten behalen, want de verlaagde betrokkenheid ligt buiten hun wil. Ook wordt het belang van succeservaringen genoemd door een respondent. Een respondent benadrukt dat met moet aansluiten bij de ontwikkelpunten van het kind (zie Tabel 1, Bijlage 2.1).

Factoren die betrokkenheid beïnvloeden

Aan de leerkrachten is gevraagd naar de interventies die zij inzetten en die de betrokkenheid vergroten (zie Tabel, Bijlage 2.1).

Meerdere leerkrachten geven aan dat zij daar bewust een korte en krachtige instructie, visuele ondersteuning, duidelijkheid en vaart in de les voor inzetten. Een leerkracht noemt daarom: “Het EDI-model is een manier die hierbij kan helpen. De instructie gaat elke dag op dezelfde manier.” Daarnaast noemt een leerkracht een prikkelarme omgeving, beweging, actieve werkvormen en korte opdrachtjes als effectief (figuur 1).

Figuur 1: Opvallend is de vergrote betrokkenheid volgens 4 van de 9 leerkrachten bij korte en krachtige instructie en 3 van de 9 leerkrachten bij duidelijkheid en vaart in de les.

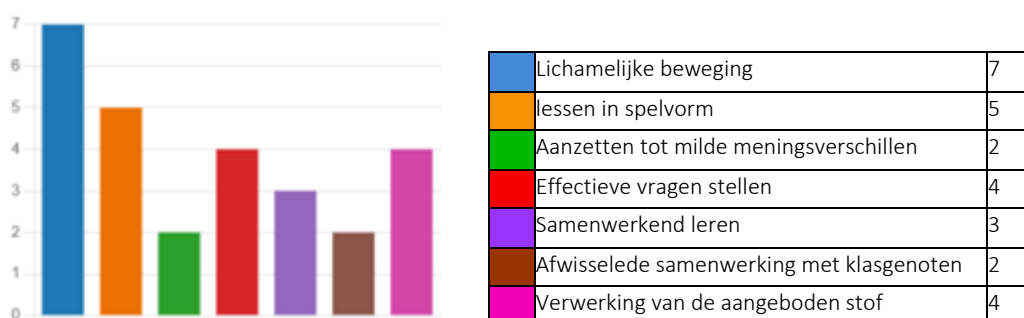
Vervolgens konden leerkrachten d.m.v. meerkeuzevragen een aantal interventies aankruisen die volgens hen de betrokkenheid vergroten.

Growth mindset

Alle leerkrachten geven aan dat een growth mindset een positieve invloed heeft op betrokkenheid van leerlingen met ADHD (zie Tabel 3, Bijlage 2.1). Daarbij zegt een leerkracht: “Belangrijk om zo vroeg mogelijk aan te sluiten bij ondersteuningsbehoefte van dit type leerling. Uit mijn onderwijservaring heb ik een aantal ADHD leerlingen gezien met een fixed mindset, ontstaan door tekort aan succeservaringen en negatieve feedback.”

Werkvormen

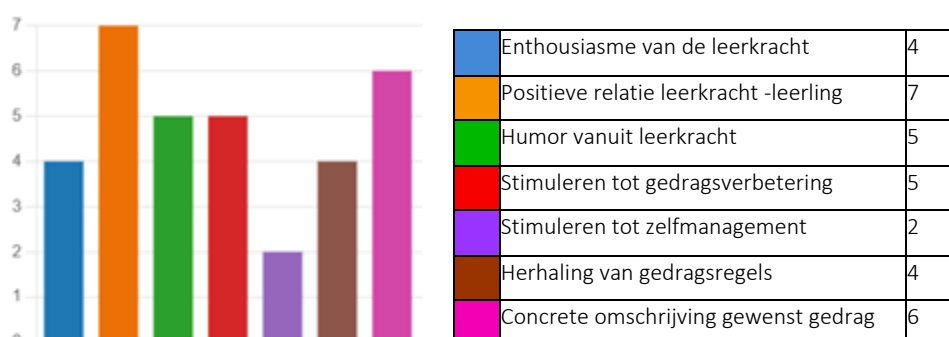
Lichamelijke beweging en lessen in spelvorm zijn het meest gekozen als effectieve werkvormen voor leerlingen met ADHD. Minder gekozen werkvormen zijn verwerking van de aangeboden stof, effectieve vragen stellen, (afwisselend) samenwerkend leren en aanzetten tot meningsverschillen (figuur 2).

Figuur 2: lichamelijke beweging (7) en lessen in spelvorm (5) wordt het meest gekozen.

Pedagogisch handelen

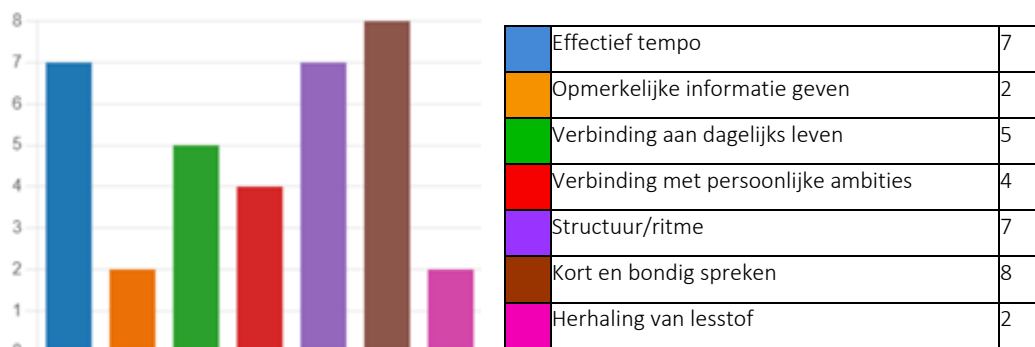
De meerderheid van de leerkrachten kruiste positieve relatie leerkracht-leerling, concrete omschrijving van gewenst gedrag, humor vanuit leerkracht en stimuleren tot gedragsverbetering aan als interventie voor vergroten van betrokkenheid. Minder gekozen werd enthousiasme van de leerkracht, herhaling van gedragsregels en stimuleren tot zelfmanagement (figuur 3).

Figuur 3: positieve relatie leerkracht-leerling (7), concrete omschrijving gewenst gedrag (6) en humor en stimuleren tot gedragsverbetering (5) wordt het meest gekozen door leerkrachten.

Lesstof

De meerderheid van de leerkrachten geeft aan dat kort en bondig spreken, een effectief tempo, structuur en ritme en verbinding aan dagelijks leven de betrokkenheid vergroot. Minder vaak wordt gekozen voor verbinding met persoonlijke ambities, opmerkelijke informatie en herhaling van lesstof (figuur 4).

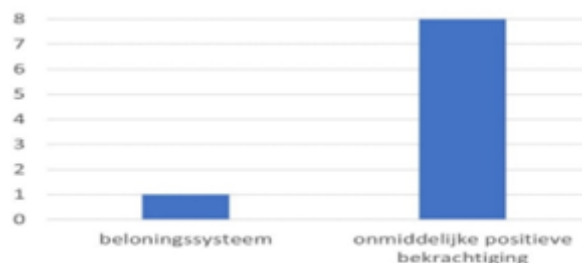
Figuur 4: Kort en bondig spreken (8), effectief tempo, structuur, ritme (7) en verbinding dagelijks leven (5) worden het meest gekozen door de leerkrachten.

Organisatie

Tabel 4 (zie Bijlage 2.1) toont aan dat er verdeeldheid is over de plaats in de klas waar kinderen met ADHD het beste kunnen zitten volgens de leerkrachten. Tabel 5 (zie Bijlage 2.1) toont aan dat een derde van de leerkrachten van mening is dat 'achterin' zitten effectief is. M.b.t. het voorgaande antwoord zeg een leerkracht: "De leerling heeft zo overzicht over de klas en hoeft niet achterom te kijken. Daarnaast hebben andere klasgenoten geen last van gedrag van kind met ADHD." Weer een derde van de leerkrachten geeft aan dat de betrokkenheid op de plaats 'voorin aan de zijkant' het grootst is, waarbij genoemd wordt dat hierdoor de minste prikkels worden waargenomen. Het overige deel noemt 'de zijkant' als effectief. Hierdoor wordt volgens hen de bewegelijkheid zo min mogelijk gezien. Echter, dit laatste heeft niet met de betrokkenheid van de leerling met ADHD te maken.

Motivatie

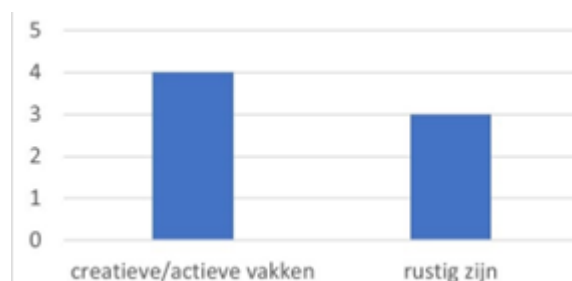
Op de meerkeuze vraag of stimuleren van de motivatie vanuit de leerling bijdraagt aan een grote betrokkenheid, kwam naar voren dat onmiddellijke positieve bekrachtiging door alle 8 leerkrachten antwoorden van de leerkrachten wordt ervaren als effectieve techniek om betrokkenheid te vergroten. 1 respondent noemde daarbij ook een beloningssysteem als helpend (figuur 5).

Figuur 5: Onmiddellijke positieve bekrachtiging wordt 8 keer gekozen; 1 keer voor het beloningssysteem.

4.2.2. LEERLINGEN

Tijdens de interviews gaf de eerste introductievraag een opvallend inzicht. Op de vraag hoe een fijne schooldag eruit ziet, geeft een meerderheid van de 6 leerlingen met ADHD aan dat actieve/creatieve vakken hun welbevinden vergroot (figuur 6). Ook noemt de helft van de leerlingen het prettig als zij rustig zijn in hun hoofd (zie Tabel 6, Bijlage 2.2).

Figuur 6: de meeste leerlingen (4) ervaren een schooldag als fijn als er actieve werkvormen plaatsvinden.

ADHD kenmerken

Tabel 6 (zie Bijlage 5.4.2) toont antwoorden n.a.v. de vraag wat de 6 leerlingen zelf ervaren van ADHD. Hieruit blijkt dat elk van hen 'druk is in zijn hoofd'. De helft van de 6 leerlingen geeft aan dat onrust in de klas door een of meerdere leerlingen die drukte versterkt.

ADHD en rust

Elke leerling met ADHD geeft aan rust prettig te vinden (zie Tabel 6, Bijlage 2.2). De helft van de leerlingen noemt daarbij medicatie (Ritalin of methylfenidaat) als rustgevend. Toonaangevend is dat een leerling zegt: "Vooral zonder pil heb ik een spaghetti in mijn hoofd en ben ik heel druk. Dan kan ik niet goed opletten."

Opvallend is dat een leerling aangeeft dat de drukte vooral te merken is tijdens het zelfstandig werken.

Ook geven leerlingen aan dat het alleen zitten in de klas de betrokkenheid vergroot, net als een herinnering aan de regel dat je niet mag praten en een bewegende activiteit ondernemen op het moment dat men zich onrustig voelt. Ook klinkt vanuit een andere leerling de behoefte aan weinig prikkels van een leerling: "Wanneer ik rommel zie, zoals in mijn kastje vind ik dat niet fijn. Als ik het dan opruim dan word ik rustiger."

Betrokkenheid vergroten

Op de vraag wat helpt om aandacht bij de les te houden worden de volgende punten genoemd door kinderen met ADHD (zie Tabel 6, Bijlage 2.2). Dit alles wordt eenmalig genoemd:

Medicatie, weinig afleiding (door klas of leerlingen), iets goed kunnen, beweging, korte instructie en sturing door leerkracht.

Vervolgens kregen de leerlingen diverse vragen m.b.t. werkvormen, lesstof, pedagogisch handelen en motivatie waarop zij aangaven of dit de betrokkenheid wel of niet vergroot tijdens de instructie.

Werkvormen

Tabel 7 (zie bijlage 2.2) toont aan dat alle leerlingen aangeven dat effectieve vragen stellen, samenwerkend leren en verwerking van de aangeboden stof bijdragen aan betrokkenheid tijdens de instructie. Daarnaast zegt de meerderheid dat lichamelijke beweging, (herhalings)lessen in spelvorm en afwisselende samenwerking met klasgenoten stimulerend werkt.

Het minst effectief volgens de leerlingen is het aanzetten tot milde meningsverschillen.

Lesstof

Uit de interviews blijkt dat kort en duidelijk spreken, Herhalen/samenvatten van lesstof, Structuur en ritme, verbinding dagelijks leven en opmerkelijke informatie door alle 6 leerlingen wordt ervaren als helpend voor het vergroten van betrokkenheid (zie Tabel 8, Bijlage 2.2). Alleen de verbinding met persoonlijke ambities wordt door 1 leerling als minder effectief ervaren.

Pedagogisch handelen

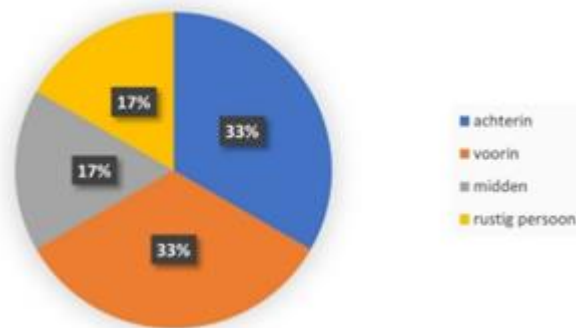
Tabel 9 (zie Bijlage 2.2) toont aan dat de meerderheid van de leerlingen vindt dat een positieve relatie leerkracht-leerling en humor van de leerkracht bijdraagt aan een grotere betrokkenheid. Daarnaast ziet de helft van de leerlingen enthousiasme vanuit de leerkracht, concreet gewenst gedrag benoemen en herhalen gedragsregels tijdens les als effectief voor het vergroten van betrokkenheid tijdens de instructie.

Motivatie

De meerderheid van de 6 leerlingen zegt dat een beloningssysteem helpt om hun betrokkenheid te vergroten (zie Tabel 10, Bijlage 2.2).

Organisatie

Over de plaats in de klas zijn de meningen verdeeld onder de 6 respondenten (zie Tabel 11, Bijlage 2.2). Voorin of achterin wordt daarbij het vaakst gekozen. Daarnaast valt op dat 1 leerling aangeeft het belangrijk te vinden dat er een rustig persoon naast de leerling zit.

Figuur 7: Opvallend is de grootste en gelijke verdeling van 33% voor de keuze voorin of achterin.

4.2.3. ORTHOPEDAGOOG

Zie Bijlage 2.3 voor het gehele interview met orthopedagoog.

ADHD kenmerken

Tijdens het interview met de orthopedagoog benoemde ze kenmerken die zij voornamelijk ziet bij kinderen met ADHD. Genoemd werd: 'Hyperactiviteit', 'het altijd aan staan', 'grote afleidbaarheid' en 'moeite zich op hun taak te (blijven) richten'.

Betrokkenheid (bij kinderen met ADHD)

Als kenmerken voor betrokkenheid tijdens de les noemde de orthopedagoog: 'de benodigde spullen klaarleggen', 'meekijken op bord tijdens uitleg', 'af en toe vinger opsteken bij een vraag', 'aan het werk gaan als dat de opdracht is', 'werk leveren wat op zijn/haar niveau is en 'laten zien dat de instructie gevolgd is'.

Echter, op de vraag hoe de betrokkenheid van kinderen met ADHD is, noemde de orthopedagoog dat deze leerlingen in het algemeen een lage (praktische) betrokkenheid hebben. Ze vallen uit op de executieve functies, zoals overzicht maken, plannen en de korte termijn. Daarbij benadrukte de orthopedagoog dat deze de leerlingen alsnog kunnen weten waar de uitleg over gaat.

Wat beïnvloed betrokkenheid

De orthopedagoog gaf aan dat de hersenen anders functioneren bij ADHD. Hierdoor wordt de leerling snel afgeleid, heeft hij/zij moeite met planning, het korte termijngeheugen en heeft hij/zij weinig impulscontrole, waardoor de 'praktische betrokkenheid' op de les een echte uitdaging wordt. Tijdens het interview is het opvallend dat de orthopedagoog noemt dat het gebrek aan impulscontrole en 'van hot naar her vliegende aandacht' met vaak enthousiasme en creativiteit tot gevolg, juist leidt tot een hogere betrokkenheid.

Vergroten van betrokkenheid: structuur, overzicht, kort en bondig, duidelijke regels zijn de belangrijkste factoren die als leerkracht moeten worden ingezet om de betrokkenheid te vergroten. Daarnaast nog een 'positieve relatie met de leerkracht', 'beweging, tempo hoog houden, duidelijkheid, aansprekende onderwerpen, zelfvertrouwen bevorderen.

Verlagen van betrokkenheid: 'desinteresse', 'onduidelijkheid', 'lege tijd', 'geen aansprekende onderwerpen', 'weinig zelfvertrouwen' zijn de belangrijkste factoren met een negatief effect op de betrokkenheid.

Vervolgens kreeg de orthopedagoog meerkeuzevragen m.b.t. werkvormen, lesstof, pedagogisch handelen en motivatie waarbij ze aangaf of dit de betrokkenheid wel of niet vergroot tijdens de instructie.

Mindset

Over het algemeen kan gezegd worden dat kinderen met ADHD vaak een growth mindset hebben, omdat ze meer uitdagingen tegen komen in het algemeen hebben en ondernemender zijn. Daarbij benadrukt de orthopedagoog dat de leerkracht moet stimuleren in deze mindset en het vertrouwen ook moet benoemen.

Werkvormen

‘Lichamelijke beweging’, ‘lessen in spelvorm’, ‘samenwerkend leren’ (afhankelijk welke leeftijd en soort kind) en ‘verwerking van de aangeboden stof’ worden genoemd als factoren die de betrokkenheid vergroten.

Er werd niet gekozen voor ‘aanzetten tot milde meningsverschillen’, ‘vragen stellen’ en ‘afwisselende samenwerking met klasgenoten’ (wat zorgt voor teveel chaos).

Pedagogisch handelen leerkracht

‘Een positieve relatie leerkracht-leerling’, ‘herhalen van gedragsregels tijdens les’ en ‘concrete omschrijving van gedrag’ werden benoemd als vergroter van betrokkenheid. Daarbij werd ook genoemd dat het stimuleren tot gedragsverbetering daarbij helpt. Overigens wordt wel benadrukt dat externe hulpverlening, zoals therapie noodzakelijk is en gedragsverbetering dus niet bij de leerkracht alleen ligt.

Er werd niet gekozen voor ‘enthousiasme en humor van de leerkracht’ en ‘stimuleren tot zelfmanagement’.

Lesstof

‘Structuur’, ‘ritme’, ‘kort en bondig spreken’ en ‘herhaling van lesstof’ hebben prioriteit als het gaat om factoren in de lesstof die de betrokkenheid kunnen vergroten. Minder belangrijk is volgens haar ‘effectief tempo’ en ‘opmerkelijke informatie geven’, ‘verbinding aan dagelijks leven’ en ‘verbinding met persoonlijke ambities’.

Organisatie

De orthopedagoog geeft aan dat de plek waar de leerling met ADHD het best kan zitten afhankelijk is van de leerling zelf. Eerste voorkeur voorin: weinig afleiding, betrokkenheid, snelste sturing door leerkracht. Tweede voorkeur achterin: leidt minder anderen af.

Motivatie

Bij de meerkeuzevraag over welke interventies betrokkenheid vergroten tijdens de instructie wordt voor beide gegeven manieren gekozen: ‘onmiddellijke positieve bekrachtiging’ en ‘een beloningssysteem’. De orthopedagoog benadrukt bij het beloningssysteem dat de leerkracht concreet gewenst gedrag moet afspreken met de betreffende leerling met ADHD. Ook noemt ze dat de beloning voor jongere leerlingen in de onderbouw in een kort tijdsbestek moet plaatsvinden, zodat deze leerlingen weten waarom zij een beloning krijgen.

5. CONCLUSIE

5.1 LEERVRAAG: CONCLUSIE VANUIT THEORIE EN PRAKTIJK

In dit onderzoek is onderzocht 'welke factoren de betrokkenheid vergroten van kinderen met ADHD in het basisonderwijs tijdens de instructie'. Er zijn 4 deelvragen geformuleerd om deze hoofdvraag te beantwoorden.

Uit dit onderzoek is gebleken dat het stimuleren van een growth mindset, inzet van lichamelijke beweging, lessen in spelvorm, positieve relatie leerkracht-leerling, benoemen concrete beschrijving van gewenst gedrag, structuur en ritme, kort en bondig spreken, medicatiegebruik, voor in de klas zitten en inzet van onmiddellijke positieve bekrachtiging de betrokkenheid tijdens de instructie positief beïnvloedt.

Allereerst is vanuit de literatuur onderzocht welke gedragskenmerken kinderen met ADHD hebben. Daaruit blijkt dat deze gedragsstoornis drie kernsymptomen heeft: een tekort aan aandacht/concentratie, hyperactiviteit en impulsiviteit. Daarnaast hebben deze kinderen een tekort aan gedragsinhibitie, waardoor zij hun gedrag niet goed reguleren. Ook functioneert hun werkgeheugen niet optimaal. Voornamelijk het visuele werkgeheugen is beperkt, wat zich uit in moeizaam plannen, leren en doelgericht handelen. Dit leidt vaak tot vergeetachtigheid, kwijtraken van spullen, chaotisch werken.

Praktijkonderzoek onder leerkrachten en een orthopedagoog laat zien dat lage betrokkenheid een kenmerk is bij kinderen met ADHD. Daarom is vervolgens onderzocht wat de literatuur schrijft over betrokkenheid tijdens de instructie. Hieruit komt naar voren dat de volgende emoties gekoppeld zijn aan betrokkenheid: enthousiasme, interesse, vreugde, tevredenheid, trots, levendigheid en animo. Echter, vervreemding van betrokkenheid is te zien aan: verveling, desinteresse, frustratie, woede, verdriet, bezorgdheid, schaamte en schuldgevoel. De orthopedagoog geeft echter aan dat ondanks de lage betrokkenheid deze kinderen alsnog kunnen weten waar de uitleg over gaat.

Ook is onderzocht vanuit literatuur welke interventies de betrokkenheid van leerlingen met ADHD tijdens de instructie beïnvloeden. Vervolgens is in het praktijkonderzoek gevraagd is aan leerkrachten, leerlingen en een orthopedagoog in hoeverre zij dit herkennen.

Ten eerste zegt de literatuur dat een growth mindset een positieve invloed op de betrokkenheid. Zowel de leerkrachten als de orthopedagoog stemmen hiermee in. De orthopedagoog vermeldt hierbij dat de leerkracht verantwoordelijk is om het kind ook vertrouwen te geven.

Daarnaast blijken uit verschillende studies bepaalde werkvormen een positieve invloed te hebben: lichamelijk beweging, lessen in spelvorm, verwerking tijdens de instructie, aanzetten tot milde meningsverschillen en effectieve vragen stellen. Dit komt gedeeltelijk overeen met de praktijk, waarbij de leerkrachten, de orthopedagoog en leerlingen benoemen dat lichamelijke beweging en lessen in spelvorm het meest effectief zijn voor leerlingen met ADHD. De orthopedagoog en leerlingen benoemen ook dat samenwerkend leren en verwerking van de aangeboden stof de betrokkenheid vergroten. De orthopedagoog geeft aan dat afwisselend samenwerken inefficiënt is, terwijl de leerlingen noemen dat afwisselende samenwerking met

klasgenoten betrokkenheid juist vergroot, net als effectieve vragen stellen. Ook herkennen alle respondenten 'aanzetten tot milde meningsverschillen' niet als interventie, wat volgens de literatuur wel effectief is.

Ook het pedagogisch handelen van de leerkracht draagt volgens verschillende studies bij aan betrokkenheid: enthousiasme, een positieve relatie met de leerling, humor, stimuleren tot gedragsverbetering en zelfmanagement, benoemen van gedragsregels en concrete beschrijving van gewenst gedrag. Uit praktijkonderzoek blijkt dat de leerlingen het daarmee eens zijn. De leerkrachten noemen echter geen vergroting van betrokkenheid door inzet van enthousiasme, stimuleren tot zelfmanagement en benoemen van gedragsregels. De orthopedagoog ziet geen vergroting van betrokkenheid door inzet enthousiasme, humor, stimuleren tot gedragsverbetering en zelfmanagement.

Volgens diverse studies wordt betrokkenheid vergroot door tijdens het aanbieden van de lesstof een effectief tempo, opmerkelijke informatie geven, structuur bieden, kort en bondig spreken, herhalen van de lesstof en deze verbinden aan dagelijks- en persoonlijk leven in te zetten. De leerkrachten zeggen echter dat alleen effectief tempo, structuur, kort en bondig spreken en verbinding aan dagelijks leven effect heeft. De orthopedagoog ziet alleen effect bij structuur, ritme en kort en bondig spreken. De leerlingen noemen kort en bondig spreken, herhalen van lesstof, structuur en ritme, verbinding aan het dagelijks leven en opmerkelijke informatie als interventies die hun betrokkenheid vergroten. Zij benoemen uit zichzelf dat een korte instructie hun betrokkenheid verbeterd, net als het innemen van medicatie.

Op organisatorisch gebied zegt de literatuur dat betrokkenheid vergroot wordt door een leerling met ADHD voorin de klas bij de leerkracht te laten zitten bij 'gehoorzame kinderen'. Echter, de leerkrachten, de orthopedagoog en de leerlingen noemen naast voorin zitten, ook achterin zitten als interventie. Zij benadrukken dat het vooral ligt aan de behoeften van de leerling.

Tot slot blijkt uit literatuuronderzoek dat het stimuleren van motivatie tot betrokkenheid kan door een beloningssysteem en onmiddellijke positieve bekrachtiging in te zetten. Vanuit praktijkonderzoek blijkt dat de orthopedagoog zich hierbij aansluit. Echter, de leerkrachten zien 'onmiddellijke positieve bekrachtiging' en de leerlingen een beloningssysteem als interventie om betrokkenheid te vergroten.

5.2 DISCUSSIE

De resultaten uit het praktijkonderzoek hebben de theorie gedeeltelijk bevestigd. Zo wordt het stimuleren van een growth mindset gezien als interventie die betrokkenheid vergroot (Marzano & Pickering, 2016). Dit werd eveneens bevestigd door de leerkrachten en de orthopedagoog.

De interventies die vanuit de literatuur gegeven zijn werden echter in de praktijk niet allemaal herkend als factoren die de betrokkenheid vergroten. Zo herkent geen van de respondenten dat aanzetten tot milde meningsverschillen bijdraagt aan vergroting van betrokkenheid, terwijl Marzano en Pickering (2016) dit wel zien als effectieve interventie. Een mogelijke oorzaak zou kunnen zijn dat deze interventie niet frequent wordt ingezet, waardoor structuur ontbreekt. Structuur is volgens DeRuvo (2009) namelijk essentieel voor een goede betrokkenheid. Daarnaast is er ook een verschil in antwoorden tussen de leerkrachten, de orthopedagoog en de leerlingen. Zo kwam naar voren dat de orthopedagoog een vergrote betrokkenheid ervaart

bij het aanbieden van lesstof met structuur, waarbij kort en bondig gesproken wordt. Daarbij noemen de leerkrachten nog een effectief tempo en verbinding aan het dagelijks leven. De leerlingen gaven terug dat kort en bondig spreken, herhalen van lesstof, structuur en ritme, verbinding aan het dagelijks leven en opmerkelijke informatie interventies zijn die hun betrokkenheid vergroot (DeRuvo, 2009; Marzano & Pickering, 2016). Ondanks de verschillen van mening, zijn de genoemde interventies verder wel teruggevonden in de literatuur. Verschillende leerlingen gaven aan de medicatie hen hielp om beter betrokken te zijn bij de les. Dit kwam niet naar voren in de literatuur. Dit kan als reden hebben dat in de pedagogiek vooral gekeken wordt naar handelingen die de leerkracht kan inbrengen. Daar hoort echter in eerste instantie niet bij dat de leerkracht invloed heeft op medicijn gebruik. Opvallend is verder dat vrijwel alle interventies die de respondenten uit zichzelf noemen terugkomen in de literatuur.

Om dit onderzoek te verbeteren is het goed om meer respondenten te verzamelen. Hierdoor wordt de validiteit van het onderzoek vergroot. Dit gaat voornamelijk om de leerlingen. Daarnaast zou het kwalitatief beter zijn om meer dan 1 orthopedagoog te interviewen, zodat meer werkervaring kan worden meegenomen. Daarbij kan vooraf gevraagd worden hoeveel jaren werkervaring deze experts hebben. Rekening moet gehouden worden met de interviews met leerlingen. Zij kunnen namelijk afbreuk doen aan kwalitatief goed onderzoek, omdat zij wellicht niet goed genoeg kunnen reflecteren op hun betrokkenheid tijdens de instructie.

5.3 AANBEVELINGEN

Aan de hand van de gevonden resultaten kunnen verschillende interventies ingezet worden door de leerkrachten om de betrokkenheid van leerlingen met ADHD tijdens de instructie te vergroten. Zo is het goed om het kind vertrouwen te geven, zodat een growth mindset blijft of tot stand komt. Ook kunnen bij het waarnemen van verminderde betrokkenheid lichamelijk beweging en lessen in spelvorm ingezet worden. Daarnaast is een goed relatie tussen de leerkracht en leerling van uiterst belang, zo kan het kind het beste tot leren komen. Tijdens de instructie is het effectief om concreet te noemen welk gedrag gewenst wordt, net als structuur en ritme bieden en kort en bondig spreken. Let erop dat de leerling als het medicatie heeft deze tijdig inneemt, zodat de betrokkenheid niet onnodig laag is. Bespreek met de betreffende leerling en observeer waar de behoefte ligt m.b.t. betrokkenheid en aandacht. Kijk op basis daarvan of het kind voorin (aan de zijkant) of juist beter achter in de klas kan zitten.

Naar aanleiding van dit onderzoek zijn nieuwe vragen ontstaan die wellicht interessant zijn voor een vervolgonderzoek. Marzano en Pickering (2016) zeggen dat de betrokkenheid gesignaleerd kan worden door te letten op diverse emoties die gekoppeld zijn aan betrokkenheid. De orthopedagoog gaf juist aan betrokkenheid ook aanwezig kan zijn zonder dat de emoties vanuit de literatuur aanwezig zijn. In een vervolgonderzoek kan gezocht worden naar een antwoord op de vraag in hoeverre er betrokkenheid kan zijn zonder de emoties die vanuit de literatuur gekoppeld worden aan de betrokkenheid van kinderen met ADHD.

Uit een interview kwam ook naar voren dat een kind moeite had met aandacht houden bij het zelfstandig werken. Daarom is het raadzaam om een onderzoek te doen naar de vraag hoe leerlingen met ADHD tijdens zelfstandig werken hun aandacht bij hun werk kunnen houden.

6. LITERATUURLIJST

- Alkema, E., Kuipers, J., Lindhout, C. & Tjerkstra, W. (2015). Meer dan onderwijs. Assen, Nederland: Uitgeverij Koninklijk van Gorcum.
- Dovis, S., Van der Oord, S., Wiers, R. & Prins, P. (2016). Een nieuwe kijk op ADHD. De Psycholoog, 3(5), 11-23. https://www.researchgate.net/profile/Sebastiaan-Dovis/publication/302963456_Een_nieuwe_kijk_op_ADHD_de_rol_van_executief_functioneren_en_motivatie/links/57345ed008ae9f741b27b291/Een-nieuwe-kijk-op-ADHD-de-rol-van-executief-functioneren-en-motivatie.pdf
- Gaastra, G.f., Groen, Y., Tucha, L. & Tucha, O. Doen wat werkt: interventies in de klas voor kinderen met symptomen van ADHD. Rijksuniversiteit Groningen, 2014.
- Lougy, R., DeruVo, S. & Rosenthal, D. (2009). The School Counselor's Guide to ADHD. What to know and do to help Your Students. California, United States: Corwin.
- Marzano, R. & Pickering, D. (2016). Betrokkenheid. De sleutel tot beter leren. Rotterdam, Nederland: Bazalt Educatieve Uitgaven.
- Paternotte, A. & Buitelaar, J. (2010). Het is ADHD. Alles Over De Kenmerken, Diagnose, Behandeling En Aanpak Thuis En Op School. Nederland, Bilthoven: Uitgeverij Balans.
- Van der Donk, C & Van Lanen, B. (2016). Praktijkonderzoek in de school. Bussum, Nederland: Uitgeverij Coutinho.

Afgewezen bronnen:

- Förrer, M., Kenter, B. & Veenman, S. (2002). Coöperatief leren in het basisonderwijs. Amersfoort, Nederland: CPS-onderwijsontwikkeling en advies.
- Gerrits, P. (2017). JSW. Directe instructie en denkinstructie. Wat wil je met je rekenles? p.12-15
- Maréchal, j. & spijkerboer, I. (2017). Leerlingen aanzetten tot leren. Huizen, Nederland: uitgeverij pica.
- Plas, C. (2008). Gemotiveerd leren. Werken met leer- en begeleidingstijlen. Groningen, Nederland: Wolters-Noordhoff bv.
- Portmann en Schneider (2002). 100 Ontspannings- en concentratiespelen. een bundel oude en nieuwe spelletjes ter bevordering van de ontspanning en concentratie in een groep. Katwijk, Nederland: uitgeverij Pantha rei

Van der Burg, C., Berben, M & Moonen, B. (2017). Activerende en passende werkvormen. Naar meer variatie en motivatie in de les. Amersfoort, Nederland: CPS Onderwijsontwikkeling en advies.

Van der Wulp, D. (2018). Motiveren is te leren. Amsterdam: Uitgeverij SWP

Visser, C. (2020, 31 oktober). Naar een betere definitie van leerling betrokkenheid (mèt agentische betrokkenheid). Trainingsbureau Progressie gericht werken. Geraadpleegd op 10 mei 2022, van [PROGRESSIEGERICHT WERKEN - Naar een betere definitie van leerlingbetrokkenheid \(mèt agentische betrokkenheid\)](#)

7. BIJLAGEN

BIJLAGE 1: MEETINSTRUMENTEN

BIJLAGE 1.1 VERANTWOORDING ENQUÊTE LEERKRACHTEN

Doel	Kernbegrip	Deelaspecte n	Vragen
In een vragenlijst wordt verwacht dat er een duidelijk overzicht wordt gegeven (Van der Donk & Van Lanen, 2016). Ook is het van belang dat er algemene vragen gesteld worden, zodat dit kan mee worden genomen als gegevens van de respondenten.		Sectie 1. Algemene vragen	<i>Welkom bij deze vragenlijst! Wat fijn dat u wilt meewerken aan het praktijkonderzoek voor de pabo.</i> <i>Het eerste onderdeel bestaat uit algemene vragen. In het tweede deel wordt uw ervaring en visie gevraagd over het lesgeven m.b.t. leerlingen met ADHD. Het derde onderdeel gaat in op 'de inzet van interventies die betrokkenheid vergroten'.</i> <i>Bij voorbaat hartelijk voor het invullen van deze vragenlijst!</i> • Wat is uw geslacht? • Wat is uw leeftijd? • Wat is uw functie op school? • Welke groep geeft u les? • Hoeveel jaren heeft u leservaring? • Heeft u ervaring (gehad) met leerlingen die (symptomen van) ADHD hebben? • Ja Nee
Na afloop van deze enquête heb ik data waaruit blijkt welke interventies betrokkenheid volgens	<u>ADHD en</u> <u>interventies voor</u> <u>betrokkenheid</u> <u>vergroten</u>	Sectie 2. Persoonlijke visie	<i>Literatuur stelt dat betrokkenheid in de les is van essentieel belang om tot leren te komen en het uiteindelijk het welbevinden te vergroten van de leerling (Marzano & Pickering, 2016). Uit onderzoek over leerlingen met ADHD blijkt dat inzet van diverse interventies tijdens de instructie kunnen zorgen voor een grotere betrokkenheid (Gaastra et al., 2014; Lougy et al., 2009; DAVIS et. al, 2016)</i>

leerkrachten met ADHD vergroten.	<i>ADHD is een gedragsstoornis. Kenmerken zijn onder te verdelen in aandachts- en concentratiestoornissen, impulsiviteit en hyperactiviteit (Paternotte & Buitelaar, 2010).</i>		7. Ervaart u een lage(re) betrokkenheid bij leerlingen met ADHD tijdens het lesgeven? ○ Ja ○ Nee 8. Vindt u het vergroten van betrokkenheid bij leerlingen met ADHD belangrijk? Leg uit waarom wel of niet.
	<i>Om tot beter leren te komen is betrokkenheid tijdens de les essentieel en beïnvloed het welbevinden positief. (Marzano & Pickering, 2016). Kenmerkend van betrokkenheid zijn: enthousiasme, interesse, vreugde, tevredenheid, trots, levendigheid, animo, productief</i>	Sectie 3. Factoren die betrokkenheid beïnvloeden.	9. Wat zet u in/laat u achterwege om de betrokkenheid van leerlingen met ADHD te vergroten tijdens de instructie?
		Mindset	10. Heeft een leerling (ADHD) met een growth mindset een positieve invloed op de betrokkenheid?
		Werkvormen	11. Bij welke werkvormen ervaart u een vergrote betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD? • Lichamelijk beweging • Lessen in spelvorm • Aanzetten tot milde meningsverschillen (zoals stemmen, debatteren, hoorzitting) • Effectieve vragen stellen (zoals uitwisseling antwoorden) (Marzano & Pickering, 2016) • Samenwerkend leren • Afwisselende samenwerking met klasgenoten (Gaastra et al., 2014) • Verwerking van de aangeboden stof (zoals schrijven, delen met medeleerling, modelgebruik). (DeRuvo, 2009)

	<i>werk leveren. Echter, vervreemding van betrokkenheid zijn: verveling, desinteresse, frustratie, woede, verdriet, bezorgdheid, schaamte, schuldgevoel. Interventies zijn strategieën of factoren die betrokkenheid positief beïnvloeden (Marzano & Pickering, 2016).</i>	Pedagogisch handelen leerkracht	12. Bij welke factoren ervaart u een vergrote betrokkenheid bij leerlingen met ADHD tijdens de instructie? • Enthousiasme van de leerkracht • Positieve relatie leerkracht-leerling • Humor vanuit leerkracht (Marzano & Pickering, 2016) • Stimuleren tot gedragsverbetering • Stimuleren tot zelfmanagement (Gaastra et al., 2014) • Herhalen van gedragsregels • Concrete omschrijving gewenst gedrag (DeRuvo, 2009)
		Lesstof	13. Welke manieren van lesstof aanbieden vergroten de betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD? • Effectief tempo • Opmerkelijke informatie geven (zoals interessante feiten, gastspreker) • Verbinding aan dagelijks leven • Verbinding met persoonlijke ambities (Marzano & Pickering, 2016) • Structuur/ritme bieden • Kort en bondig spreken • Herhaling van lesstof (DeRuvo, 2009)
		Organisatie	14. Welke plek geef u de leerling met ADHD, zodat zijn betrokkenheid het grootst is? Kies uit: voorin, achterin, middenin, zijkant van de klas. Waarom? (Dovis et al., 2016)
		Motivatie	15. Welke volgende technieken m.b.t. motivatie vergroten de betrokkenheid volgens u? • Beloningsysteem • Onmiddellijke positieve bekrachtiging (Dovis et al., 2016)

Ha collega's/leerkrachten!

Heb je 6 tot 10 minuten tijd om mij te helpen met mijn afstuderen voor de pabo en wellicht jezelf? Klik dan op de onderstaande link naar de bijbehorende enquête. Het onderzoek gaat over factoren die betrokkenheid van leerlingen met ADHD tijdens de les beïnvloeden. Wil je graag de resultaten van de uiteindelijke conclusie, geef dit gerust aan!

https://forms.office.com/Pages/ResponsePage.aspx?id=n_1gmG-CXkelYm8laKNOg2veYz0ZefRGpoy9go8HSABUMUxPTDRMWTINMlIwVDdWMUIOSjJYU1IESS4u

Om het verloop van het onderzoek te bevorderen kan het invullen tot 24 december.

Hartelijke groet,
Klariska van den Hoorn

Betrokkenheid leerlingen met ADHD in de les

Welkom bij deze vragenlijst! Wat fijn dat u wilt meewerken aan het praktijkonderzoek voor de pabo.

Het eerste onderdeel bestaat uit algemene vragen. In het tweede deel wordt uw ervaring en visie gevraagd over het lesgeven m.b.t. leerlingen met ADHD. Het derde onderdeel gaat in op 'de inzet van interventies die betrokkenheid vergroten'.

Bij voorbaat hartelijk voor het invullen van deze vragenlijst!

Sectie 1) Algemene vragen

1. Wat is uw geslacht?
2. Wat is uw leeftijd?
3. Wat is uw functie op school?
4. Welke groep geeft u les?
5. Hoeveel jaren heeft u leservaring?
6. Heeft u ervaring (gehad) met leerlingen die (symptomen van) ADHD hebben?

Ja

Nee

Sectie 2) Persoonlijke visie

Literatuur stelt dat betrokkenheid in de les is van essentieel belang om tot leren te komen en het uiteindelijk het welbevinden te vergroten van de leerling (Marzano & Pickering, 2016). Uit onderzoek over leerlingen met ADHD blijkt dat inzet van diverse interventies tijdens de instructie kunnen zorgen voor een grotere betrokkenheid (Gaastra et al., 2014; Lougy et al., 2009; DAVIS et. al, 2016)

7. Ervaart u een lage(re) betrokkenheid bij leerlingen met ADHD tijdens het lesgeven?
 - Ja
 - Nee
8. Vindt u het vergroten van betrokkenheid bij leerlingen met ADHD belangrijk?
Leg uit waarom wel of niet.

Sectie 3) Factoren die betrokkenheid van leerlingen met ADHD beïnvloeden tijdens de instructie

Let op! Het gaat over betrokkenheid tijdens de instructie.

Betrokkenheid is te zien aan: enthousiasme, interesse, vreugde, tevredenheid, trots, levendigheid, animo, productief werk leveren.

Vervreemding van betrokkenheid ik te zien aan: verveling, desinteresse, frustratie, woede, verdriet, bezorgdheid, schaamte, schuldgevoel.

9. Wat zet u in/laat u achterwege om de betrokkenheid van leerlingen met ADHD te vergroten tijdens de instructie?

10. Heeft een leerling (ADHD) met een growth mindset* een positieve invloed op de betrokkenheid? (Marzano & Pickering, 2016)

- Ja
- Nee
- N.v.t.

11. Bij welke werkvormen ervaart u een vergrote betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD?

- Lichamelijk beweging
- Lessen in spelvorm
- Aanzetten tot milde meningsverschillen (zoals stemmen, debatteren, hoorzitting)
- Effectieve vragen stellen (zoals uitwisseling antwoorden)
- Samenwerkend leren
- Afwisselende samenwerking met klasgenoten
- Verwerking van de aangeboden stof (zoals schrijven, delen met medeleerling, modelgebruik).

12. Bij welke factoren ervaart u een vergrote betrokkenheid bij leerlingen met ADHD tijdens de instructie?

- Enthousiasme vanuit leerkracht over aangeboden lesstof
- Positieve relatie leerkracht-leerling
- Humor vanuit leerkracht
- Stimuleren tot gedragsverbetering
- Stimuleren tot zelfmanagement
- Herhalen van gedragsregels tijdens les
- Concrete omschrijving van gedrag benoemen

13. Welke manieren van lesstof aanbieden vergroten de betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD?

- Effectief tempo
- Opmerkelijke informatie geven (zoals interessante feiten, gastspreker)
- Verbinding aan dagelijks leven
- Verbinding met persoonlijke ambities
- Structuur/ritme bieden
- Kort en bondig spreken
- Herhaling van lesstof/samenvatten

14. Welke plek geef u de leerling met ADHD, zodat zijn betrokkenheid het grootst is? Kies uit: voorin, achterin, middenin, zijkant van de klas. Waarom?

15. Welke volgende technieken m.b.t. motivatie vergroten de betrokkenheid volgens u?
- Beloningsysteem
 - Onmiddellijke positieve bekrachtiging

Sectie 4) U bent aan het einde gekomen van de enquête!

Hartelijke bedankt voor uw tijd! Groetjes van Klariska

16. Heeft u aanvullende opmerkingen of vragen, schrijf deze gerust op!

BIJLAGE 1.3 VERANTWOORDING INTERVIEW LEERLINGEN

Doel	Kernbegrip	Deelaspecten	Vragen
Om een pedagogisch klimaat te creëren tijdens het interview is er vertrouwen en respect nodig, (Alkema, E. & Kuipers, J. et. Al., 2015).			De juf stelt je vanmiddag vragen over ADHD in de klas. Dat duurt ongeveer 10-15 minuten. De juf wil weten hoe je het zo fijn mogelijk hebt en goed kan opletten in de klas tijdens de uitleg. Je mag alles zeggen wat je denkt, niets is vreemd of raar! Het gaat zo. De juf stelt een vraag. Dan mag jij antwoorden wat jij denkt of je mening geven. Succes! Hoe ziet voor jou een fijne schooldag eruit?
Na afloop van dit interview heb ik data waaruit blijkt welke interventies betrokkenheid volgens leerlingen met ADHD vergroten.	<u>ADHD</u> <i>ADHD is een gedragsstoornis. Kenmerken zijn onder te verdelen in aandachts- en concentratiestoornissen, impulsiviteit en hyperactiviteit (Paternotte & Buitelaar, 2010).</i>		- Kun je mij iets vertellen over ADHD in de klas? Wat merk jij aan jezelf? - Merk jij wel eens dat je druk wordt? Wat merk je dan? Wat helpt om rustig te worden? - Wat helpt jou om je aandacht bij de les te houden?
	<u>Interventies voor betrokkenheid vergroten</u> <i>Om tot beter leren te komen is betrokkenheid</i>	Werkvormen	- Helpen bewegingsspelletjes jou om beter op te letten tijdens de uitleg? - Helpen (herhalings) lessen in spelvorm jou om beter op te letten tijdens de uitleg? - Helpt een instructie waarbij je een mening mag geven jou om beter op te letten tijdens de uitleg?

	<i>tijdens de les essentieel en beïnvloed het welbevinden positief. (Marzano & Pickering, 2016). Kenmerkend van betrokkenheid zijn: enthousiasme, interesse, vreugde, tevredenheid, trots, levendigheid, animo, productief werk leveren. Echter, vervreemding van betrokkenheid zijn: verveling, desinteresse, frustratie, woede, verdriet, bezorgdheid, schaamte, schuldgevoel. Interventies zijn strategieën of factoren die betrokkenheid positief beïnvloeden (Marzano & Pickering, 2016).</i>		• Helpt een instructie waarbij de juf/meester veel vragen stelt jou om beter op te letten tijdens de uitleg? (Marzano & Pickering, 2016) • Helpt een instructie waarbij je mag samenwerken met een klasgenoot om beter op te letten tijdens de uitleg? • Helpt een instructie waarbij je afwisselend samenwerkt met klasgenoten je om beter op te letten tijdens de uitleg? (Gaastra et al., 2014) • Kun je beter opletten als je tijdens de uitleg zelf meeschrijft? (Lougry et al., 2009)
		Lesstof	• Kun je beter opletten als de juf/meester kort en duidelijk uitlegt? • Kun je beter opletten als de juf/meester de uitleg herhaalt? • Kun je beter opletten als de juf/meester structuur heeft in elke les met vast ritme? (Dovis et. al, 2016) • Helpt een instructie waarbij de juf/meester onderwerpen noemt waar jij al wat vanaf weet om beter op te letten tijdens de uitleg? • Helpt informatie over wat jij heel erg leuk vindt om beter op te letten tijdens de uitleg? • Helpt interessante informatie jou om beter op te letten tijdens de uitleg? (Marzano & Pickering, 2016)
		Pedagogische aanpak	• Helpt een enthousiaste juf/meester jou om beter op te letten tijdens de uitleg? • Helpt het als je met jouw juf/meester een goede band hebt om goed op te letten? • Helpt humor van de juf/meester om beter op te letten tijdens de uitleg? (Marzano & Pickering, 2016)

			• Kun je beter opletten als de juf/meester precies vertelt hoe je moet zitten/werken/luisteren? • Kun je beter opletten als de juf/meester precies vertelt hoe je moet zitten/werken/luisteren en dat vaak herhaalt? (Lougry et al., 2009)
		Motivatie	• Vind je een beloningssysteem helpend om beter op te letten? (Dovis et al., 2016)
		Organisatie	• Een plaats voorin, achterin, middenin of zijkant van de klas? • (Dovis et al., 2016)

De juf stelt je vanmiddag vragen over ADHD in de klas. Dat duurt ongeveer 10-15 minuten. De juf wil weten hoe je het zo fijn mogelijk hebt en goed kan opletten in de klas tijdens de uitleg. Je mag alles zeggen wat je denkt, niets is vreemd of raar!

Het gaat zo. De juf stelt een vraag. Dan mag jij antwoorden wat jij denkt of je mening geven. Succes!

Algemene vragen

1. Hoe ziet voor jou een fijne schooldag eruit?
2. Kun je mij iets vertellen over ADHD in de klas? Wat merk jij aan jezelf? Merk jij wel eens dat je druk wordt? Wat merk je dan?
3. Wat helpt om rustig te worden?
4. Wat helpt jou om je aandacht bij de les te houden?

Ik stel vragen over de uitleg van de juf/meester, waarbij jij mag uitleggen of dit helpt voor opletten bij de uitleg van de les.

Werkvormen

5. Helpen bewegingsspelletjes jou om beter op te letten tijdens de uitleg?
6. Helpen (herhalings) lessen in spelvorm jou om beter op te letten tijdens de uitleg?
7. Helpt een instructie waarbij je een mening mag geven jou om beter op te letten tijdens de uitleg?
8. Helpt een instructie waarbij de juf/meester veel vragen stelt jou om beter op te letten tijdens de uitleg?
9. Helpt een instructie waarbij je mag samenwerken met een klasgenoot om beter op te letten tijdens de uitleg?
10. Helpt een instructie waarbij je afwisselend samenwerkt met klasgenoten je om beter op te letten tijdens de uitleg?
11. Kun je beter opletten als je tijdens de uitleg zelf meeschrijft?

Lesstof

12. Kun je beter opletten als de juf/meester kort en duidelijk uitlegt?
13. Kun je beter opletten als de juf/meester de uitleg herhaalt?
14. Kun je beter opletten als de juf/meester structuur heeft in elke les met vast ritme?
15. Helpt een instructie waarbij de juf/meester onderwerpen noemt waar jij al wat vanaf weet om beter op te letten tijdens de uitleg?
16. Helpt informatie over wat jij heel erg leuk vindt om beter op te letten tijdens de uitleg?
17. Helpt interessante informatie jou om beter op te letten tijdens de uitleg?

Pedagogische aanpak

18. Helpt een enthousiaste juf/meester jou om beter op te letten tijdens de uitleg?
19. Helpt het als je met jouw juf/meester een goede band hebt om goed op te letten?

- 20. Helpt humor van de juf/meest om beter op te letten tijdens de uitleg?
- 21. Kun je beter opletten als de juf/meester precies vertelt hoe je moet zitten/werken/luisteren?
- 22. Kun je beter opletten als de juf/meester precies vertelt hoe je moet zitten/werken/luisteren en dat vaak herhaalt?

Motivatie

- 23. Vind je een beloningssysteem helpend om beter op te letten?

Organisatie

- 24. Een plaats voorin, achterin, middenin of zijkant van de klas?

Wil je nog iets vragen of zeggen?

De juf heeft veel aan je antwoorden en zal hiermee proberen ook jou nog beter les te geven.

Bedankt voor jouw hulp!

BIJLAGE 1.5 VERANTWOORDING INTERVIEW ORTHOPEDAGOOG

Doel	Kernbegrip	Deelaspecten	Vragen
In het interview is het van belang dat er algemene vragen gesteld worden, zodat dit kan mee worden genomen als gegevens van de respondenten.		Algemene vragen	<i>Wat fijn dat u wilt meewerken aan het praktijkonderzoek voor de pabo. Het eerste onderdeel bestaat uit algemene vragen. Daarna zal ik vragen naar uw ervaringen met kinderen met ADHD en hun betrokkenheid. Ook zal ik interventies noemen waarbij u mag aangeven of dit invloed heeft betrokkenheid. Het gesprek zal ongeveer 20 minuten in beslag nemen.</i> 1. U bent orthopedagoog, kunt u vertellen hoe u tot dit werk bent gekomen? 2. Hoe lang bent u al werkzaam als orthopedagoog?
Na afloop van het interview heb ik data waaruit blijkt welke factoren betrokkenheid beïnvloeden volgens een orthopedagoog.	<u>ADHD en interventies voor betrokkenheid vergroten</u> <i>ADHD is een gedragsstoornis. Kenmerken zijn onder te verdelen in aandachts- en concentratiestoornissen, impulsiviteit en hyperactiviteit (Paternotte & Buitelaar, 2010).</i>		3. U heeft ook te maken met kinderen met ADHD. Kunt u vertellen welke kenmerken u ziet van deze kinderen? 4. Dit onderzoek is gericht op betrokkenheid tijdens de les. Waaraan herkent u betrokkenheid in het algemeen? 5. Hoe hoog of laag vindt u de betrokkenheid van kinderen met ADHD tijdens de les/instructie? 6. Kunt u uitleggen waardoor deze lage of hoge betrokkenheid komt?
		Factoren die betrokkenheid beïnvloeden.	7. Zou u kunnen omschrijven wat voor een factoren de betrokkenheid van kinderen met ADHD vergroten? 8. Zou u kunnen omschrijven wat voor een factoren de betrokkenheid van kinderen met ADHD juist verlagen? 9. Wat zou de leerkracht moeten inzetten om juist deze leerlingen te helpen?

	<i>Om tot beter leren te komen is betrokkenheid tijdens de les essentieel en beïnvloed het welbevinden positief. (Marzano & Pickering, 2016). Kenmerkend van betrokkenheid zijn: enthousiasme, interesse, vreugde, tevredenheid, trots, levendigheid, animo, productief werk leveren. Echter, vervreemding van betrokkenheid zijn: verveling, desinteresse, frustratie, woede, verdriet, bezorgdheid, schaamte, schuldgevoel. Interventies zijn strategieën of factoren die betrokkenheid positief beïnvloeden (Marzano & Pickering, 2016).</i>		10. Ziet u een verband tussen leerlingen met een growth mindset en daardoor grotere betrokkenheid?
		Mindset	11. Heeft een leerling met een growth mindset een positieve invloed op de betrokkenheid?
		Werkvormen	11. Welke werkvormen vergroten de betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD? • Lichamelijk beweging • Lessen in spelvorm • Aanzetten tot milde meningsverschillen (zoals stemmen, debatteren, hoorzitting) • Effectieve vragen stellen (zoals uitwisseling antwoorden) (Marzano & Pickering, 2016) • Samenwerkend leren • Afwisselende samenwerking met klasgenoten (Gaastra et al., 2014) • Verwerking van de aangeboden stof (zoals schrijven, delen met medeleerling, modelgebruik). (DeRuvo, 2009)
		Pedagogisch handelen leerkracht	11. Bij welke factoren ervaart u een vergrote betrokkenheid bij leerlingen met ADHD tijdens de instructie?? • Enthousiasme van de leerkracht • Positieve relatie leerkracht-leerling • Humor vanuit leerkracht (Marzano & Pickering, 2016) • Stimuleren tot gedragsverbetering • Stimuleren tot zelfmanagement (Gaastra et al., 2014) • Herhalen van gedragsregels • Concrete omschrijving van gedrag

			(DeRuvo, 2009)
		Lesstof	12. Welke manieren van lesstof aanbieden vergroten de betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD? Effectief tempo • Opmerkelijke informatie geven (zoals interessante feiten, gastspreker) • Verbinding aan dagelijks leven • Verbinding met persoonlijke ambities van leerlingen (Marzano & Pickering, 2016) • Structuur/ritme bieden tijdens instructie • Kort en bondig spreken • Herhaling van lesstof/samenvatten (DeRuvo, 2009)
		Organisatie	13. Welke plek geef u de leerling met ADHD, zodat zijn betrokkenheid het grootst is? Kies uit: voorin, achterin, middenin, zijkant van de klas. Waarom? (Dovis et al., 2016)
		Motivatie	14. Welke volgende technieken m.b.t. motivatie vergroten de betrokkenheid volgens u? • Beloningsysteem • Onmiddellijke positieve bekrachtiging (Dovis et al., 2016)

Goedenavond *,

Voor mijn afstudeerscriptie van de pabo ben ik aan het onderzoeken welke factoren de betrokkenheid van kinderen met ADHD beïnvloeden. Ik dacht aan jou, omdat ik verschillende keren voor gesprekken van leerlingen uit groep 5 met * en jou in contact ben geweest.

Is het mogelijk om een gesprek over dit onderwerp te hebben fysiek? Dit zal 20-30 min duren. (Als dit niet haalbaar is en via een telefonisch gesprek, teams of vragenlijst wel lukt dan is dat ook mogelijk).

Ik hoor graag of je het ziet zitten en je tijd zou hebben (voor 25 december '22).

Hartelijke groet,
Klariska van den Hoorn
Groep 5

Betrokkenheid leerlingen met ADHD in de les

Wat fijn dat u wilt meewerken aan het praktijkonderzoek voor de pabo.

Het eerste onderdeel bestaat uit algemene vragen. Daarna zal ik vragen naar uw ervaringen met kinderen met ADHD en hun betrokkenheid. Ook zal ik interventies noemen waarbij u mag aangeven of dit invloed heeft op de betrokkenheid in de les.

Het gesprek zal ongeveer 20-30 minuten in beslag nemen.

Algemene vragen

1. U bent orthopedagoog, kunt u vertellen hoe u tot dit werk bent gekomen?
2. Hoe lang bent u werkzaam als orthopedagoog?
3. U heeft ook te maken met kinderen met ADHD. Kunt u vertellen welke kenmerken u ziet van deze kinderen?
4. Dit onderzoek is gericht op betrokkenheid tijdens de les. Waaraan herkent u betrokkenheid in het algemeen?
5. Hoe hoog of laag vindt u de betrokkenheid van kinderen met ADHD tijdens de les/instructie?
6. Kunt u uitleggen waardoor deze lage of hoge betrokkenheid komt?
- 7.

Factoren die betrokkenheid van leerlingen met ADHD beïnvloeden tijdens de instructie

7. Zou u kunnen omschrijven wat voor een factoren de betrokkenheid van kinderen met ADHD vergroten?
8. Zou u kunnen omschrijven wat voor een factoren de betrokkenheid van kinderen met ADHD juist verlagen?
9. Wat zou de leerkracht moeten inzetten om juist deze leerlingen te helpen?
10. Ziet u een verband tussen leerlingen met een growth mindset en daardoor grotere betrokkenheid?

Er volgen nu nog interventies die betrokkenheid kunnen vergroten volgens literatuur. U mag aangeven wat u daarvan in de praktijk ervaart.

11. Bij welke werkvormen ervaart u een vergrote betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD?

- Lichamelijk beweging
- Lessen in spelvorm
- Aanzetten tot milde meningsverschillen (zoals stemmen, debatteren, hoorzitting)
- Effectieve vragen stellen (zoals uitwisseling antwoorden)
- Samenwerkend leren
- Afwisselende samenwerking met klasgenoten
- Verwerking van de aangeboden stof (zoals schrijven, delen met medeleerling, modelgebruik).

12. Bij welke factoren ervaart u een vergrote betrokkenheid bij leerlingen met ADHD tijdens de instructie?

- Enthousiasme van de leerkracht
- Positieve relatie leerkracht-leerling
- Humor vanuit leerkracht
- Stimuleren tot gedragsverbetering
- Stimuleren tot zelfmanagement
- Herhalen van gedragsregels
- Concrete omschrijving van gedrag

13. Welke manieren van lesstof aanbieden vergroten de betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD?

- Effectief tempo
- Opmerkelijke informatie geven (zoals interessante feiten, gastspreker)
- Verbinding aan dagelijks leven
- Verbinding met persoonlijke ambities van leerlingen
- Structuur/ritme bieden
- Kort en bondig spreken
- Herhaling van lesstof

13. Welke plek in de klas is voor een leerling met ADHD het beste, zodat zijn betrokkenheid het grootst is?

14. Welke volgende technieken m.b.t. motivatie vergroten de betrokkenheid volgens u bij leerlingen met ADHD?

- Beloningsysteem
- Onmiddellijke positieve bekrachtiging

We zijn aan het einde gekomen van het interview. Heeft u nog vragen of opmerken n.a.v. dit gesprek?

Hartelijk bedankt voor de tijd en moeite!

BIJLAGE 2.1 LEERKRACHTEN

Tabel 1: Betrokkenheid

Vraag 8	Respondent 1	Respondent 2	Respondent 3	Bevindingen
<i>Vindt u het vergroten van betrokkenheid bij leerlingen met ADHD belangrijk? Leg uit waarom wel of niet.</i>	Zeker. Deze leerlingen hebben, net als andere leerlingen, onderwijstijd nodig (en recht op).	Ja, zij zijn sneller afgeleid en daardoor minder betrokken op bijvoorbeeld de instructie.	Ja, want ook deze leerlingen moeten uiteindelijk de doelen behalen en de lesstof beheersen. Daarvoor moeten ze echter wel betrokken zijn.	Alle respondenten geven aan dat betrokkenheid vergroten belangrijk is. Redenen hiervoor zijn: dat deze leerlingen het net zo nodig hebben om de doelen te behalen en lesstof te beheersen (4), het is namelijk niet een onwil van het kind. Daarnaast zijn succeservaringen voor hen net zo belangrijk als degene zonder ADHD (1). Ook is aansluiten bij wat het kind moet leren op gebied van bijv. Motoriek, concentratie etc. (1)
	Respondent 4	Respondent 5	Respondent 6	
	Ik vind het vooral belangrijk om aan te sluiten bij wat zo'n leerling wel kan. Heeft de leerling veel motorische onrust, dan moeten we daaraan tegemoetkomen. Is er sprake van belemmering in concentratie, dan vraagt dat structuur, duidelijkheid van leerkracht en	Ja, het is geen onwil van het kind dat het zich anders gedraagt dan zijn medeleerlingen.	Zeër zeker, veel activerende werkvormen helpen daarbij.	

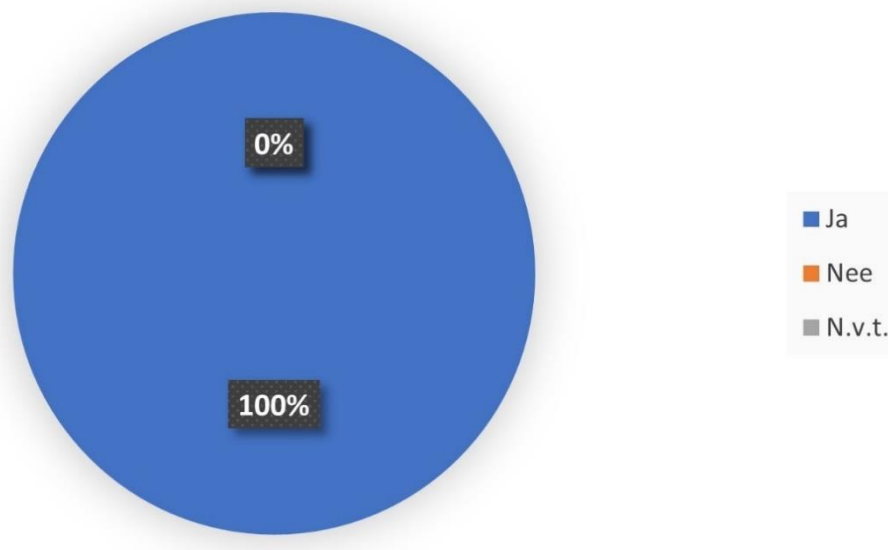
	ontspanmomentjes tussendoor etc.			
	Respondent 7	Respondent 8		
	ja, zodat ze zelf ook succeservaringen hebben en zich betrokken weten op de rest van de groep	Ja, ook zij hebben de instructie en in oefening nodig.		

Tabel 2: Factoren die betrokkenheid beïnvloeden

Vraag 9	Respondent 1	Respondent 2	Respondent 3	Bevindingen
Wat zet u in/laat u achterwege om de betrokkenheid van leerlingen met ADHD te vergroten tijdens de instructie?	De instructie moet kort en krachtig zijn, omdat de spanningsboog van deze leerlingen over het algemeen kleiner is. Daarnaast is het belangrijk om een prikkelarme omgeving te bieden, zodat er zo min mogelijk afleiding is (denk aan de plek in de klas, de omgeving, naast welke persoon, koptelefoon indien nodig, afdekblad, etc.)	Structuur in lesopbouw.	Ik probeer de vaart erin te houden, waar mogelijk materialen in te zetten om de betrokkenheid te vergroten.	De volgende interventies worden ingezet: -Korte en krachtige instructie (EDI) (4) -Stellen van controlevragen (2) -Structuur (EDI) (2) Duidelijkheid (3) -vaart in de les (3) -materialen inzetten (visuele ondersteuning) (4) -prikkelarme omgeving -bewegend leren -actieve werkvormen -Korte opdrachtjes
	Respondent 4	Respondent 5	Respondent 6	
	Inzetten: bewegend leren. Heldere kaders, begrenzen. Visueel	Heel voorspelbaar zijn: duidelijk vertellen hoe de planning eruit ziet. Het EDI-	Inzetten actieve werkvormen, achterwege	

	ondersteunen: mijn ervaring is dat kinderen met ADHD getriggerd worden door beelden. Bij (sec) auditieve info haken ze af.	model is een manier die hierbij kan helpen. De instructie gaat elke dag op dezelfde manier. Uitleg niet te lang laten duren. Geef het kind korte opdrachtjes.	soms eindelijk automatiseren.	
	Respondent 7	Respondent 8		
	Actieve werkvormen inzetten, meer beurten geven, Vermijden: tijdens instructie niet veel wisselen van boeken/plek e.d., duidelijke verwachtingen uitspreken.	<u>Korte instructie</u> . Het stellen van <u>controlevragen</u> tijdens de instructie. Instructie maken m.b.v. voorwerpen.		

Tabel 3: Growth mindset (vraag 10)

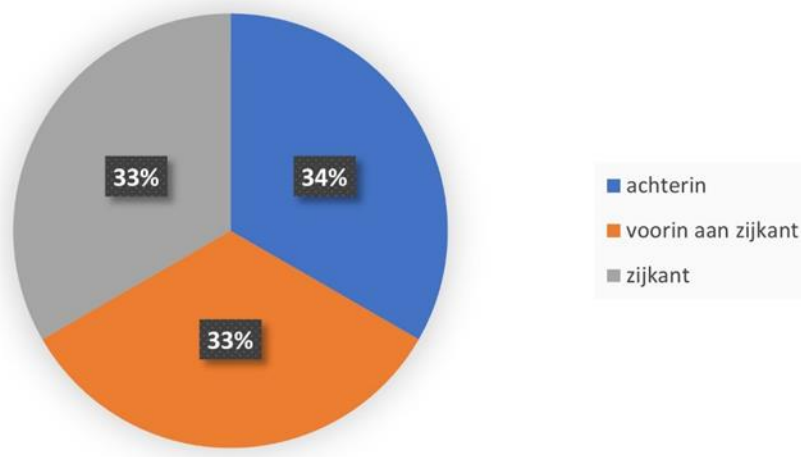

Tabel 4: Organisatie

Vraag 14	Respondent 1	Respondent 2	Respondent 3	Bevindingen
Welke plek geef u de leerling met ADHD, zodat zijn betrokkenheid het grootst is? Kies uit: voorin, achterin, middenin, zijkant van de klas. Waarom?	Voorin, zijkant - min mogelijk prikkels van andere leerlingen.	<u>Achterin</u> . Leerling heeft overzicht over de klas en hoeft niet achterom te kijken. Daarnaast hebben andere klasgenoten geen last van gedrag van kind met ADHD.	Achterin, naast een slimme en erg betrokken leerling. Deze leerling is ook blijven zitten, hij kan de lesstof goed aan, en we hoeven hem er niet de hele tijd bij te roepen, achterin is daarom prima voor hem.	3 keer wordt gekozen voor achterin zitten, omdat andere kinderen geen last hebben van gedrag, het kind niet achteromkijkt en het overzicht heeft. 3 keer wordt gekozen om voorin aan de zijkant te zitten, neemt zo minste prikkels van andere kinderen waar, er is betere focus op leerkracht.

	Respondent 4	Respondent 5	Respondent 6	3 keer wordt zijkant genoemd, zodat bewegelijkheid zo min mogelijk te zien is voor anderen. Laat de leerling naast een slimme en betrokken leerling zitten.
	Zijkant. Veel leerlingen met ADHD hebben motorische onrust. Op deze plek kunnen ze wiebelen zonder dat een medeleerling daar last van heeft.	Aan de zijkant bij de muur. Het kind kan makkelijk oogcontact met mij maken en krijgt de minste prikkels binnen op deze plek.	Voorin of helemaal achterin, in ieder geval uit het direct zichtveld van de leerkracht. Anders word je soms helemaal gek van het gestuiter. Uiteraard moet hij wel in je zichtveld zijn maar dan zijn als het goed is alle kinderen in de klas. Maar ik bedoel daarmee niet direct voor je neus. Liever voorin aan de zijkant of achterin.	
	Respondent 7	Respondent 8		
	Het liefst zijkant van de klas, zodat ikzelf en anderen de beweeglijkheid niet steeds in the picture hebben	Voorin, zijkant zodat zo min mogelijk prikkels worden waargenomen en er op de leerkracht/het bord gefocust kan worden.		

Tabel 5: Organisatie (vraag 14)

Tabel 6: ADHD kenmerken en betrokkenheid (vraag 1 t/m 4)

Vraag	Leerling 1: groep 4	Leerling 2: groep 5	Leerling 3: groep 5	Bevindingen
1.Hoe ziet voor jou een fijne schooldag eruit?	Op vrijdag vind ik het leuk, omdat we dan geschiedenis en crea hebben. Ook moet het fijn in de klas zijn, dus geen ruzie, schelden en roddelen. Als de hele klas onder de blijde smiley staat is dat ook super. Ook als samenwerken goed gaat dan vind ik dat een hele fijne schooldag.	Zwemmen en gymmen dat vind ik leuk.	Als ik me fijn voel en rustig ben. Het moet leuk zijn op school. Dat is als ik knutsel.	De meeste respondenten geven aan dat actieve en creatieve/actieve vakken als prettig ervaren worden (4). De helft van de respondenten waarderen het als ze zelf rustig zijn (3).
	Leerling 4: groep 5	Leerling 5: groep 6	Leerling 6: groep 8	
	Als ik rustig ben. Dan kan ik punten verdienen en voel ik me fijn.	Als ik weer naast iemand kan zitten, anders voel ik me alleen. Met gym vind ik het ook fijn.	Als ik geen straf krijg en ik rustig ben, vind ik het fijn. Maar ook als ik buiten de groep wat leuks mag doen.	
2. Kun je mij iets vertellen over ADHD in de klas? Wat merk jij aan jezelf? Merk jij	Ik merk dat ik snel door de klas heen praat. Ik vind het moeilijk om stil te zijn uit mijzelf. Ik vergeet om dan weer mijn mond te houden. Ik merk vooral dat ik druk ben als ik	Het irriteert me als leerlingen <u>vaak praat</u> . Ik heb het druk in mijn hoofd. Ik vind het moeilijk om niet te bemoeien. Ook met mijn zusje is dat wel vaak thuis. Ik wil dat eigenlijk niet.	Als ik druk ben dan mag ik in de zitzak zitten in een kamertje op school. Het heeft niet altijd zin, omdat ik ook lang druk kan blijven. Als ik druk ben dan ga ik rare dingen zeggen, een gekke dingen doen, zoals	Elke respondent geeft aan dat het druk wordt in het hoofd. De meeste daarvan geven als oorzaak dat dit komt door onrust in de klas.

wel eens dat je druk wordt? Wat merk je dan?	zelfstandig moet werken. <u>Als er rumoer is in de klas dan word ik onrustig in mijn hoofd en kan ik niet hard doorwerken.</u>		schreeuwen door de klas, op praten door de klas. Ook word ik dan brutaal. Ik vind dat heel erg.	
	Ik doe dan gekke dingen, ook gooi ik dan met spullen. Soms vouw ik ook vliegtuigjes, dat vind ik leuk. Oja, ook door de klas heen praten.	Ik ben druk 's middags na 4 uur en 's ochtends voor 8 uur. Dan is mijn pil (Ritalin) uitgewerkt. In de klas ben ik wel minder druk dan thuis. Vooral zonder pil heb ik een spaghetti in mijn hoofd en ben ik heel druk. Dan kan ik niet goed opletten. Ik ben dan druk en praat door de klas. Ik luister niet goed en hoor niet alles wat de juf zegt.	Ik ga dan met mijn benen wiebelen en wippen en bewegen op mijn stoel. Ik praat dan ook door de klas. <u>Door een drukke jongen in mijn klas word ik ook veel drukker</u>, dat vind ik niet fijn.	
3. Wat helpt om rustig te worden?	Als ik rommel zie, zoals ik mijn kastje vind ik dat niet fijn. Als ik het dan opruim dan word ik rustiger. Mij helpt een muziekje om rustig te worden. Ook als ik niets kan zien om me heen. Ik heb een huisje, dat ik kan opzetten wat helpt om niets te zien. Dat zien planken die ik omhoog kan zetten aan 3 kanten. De juf	Ik vind het fijn als ik alleen zou zitten, want ik word afgeleid door gestommel en let dan niet op.	Ik neem een pilletje in de ochtend. Eerst had ik meerdere keren op een dag. Nu alleen in de morgen. Dan ben ik ook in de middagpauze rustig en niet snel boos en kan ik beter opletten met de les.	Elke respondent geeft aan rust prettig te vinden. De helft noemt daarbij dat medicatie goed helpt om rustiger te zijn. Daarnaast werkt het om alleen te zitten, muziekje te luisteren, een huisje te gebruiken om minder afgeleid te worden, herinnering aan regel waardoor er niet gesproken

	heeft een papier op mijn tafel gezet met stop, denken, doe.			wordt, rondje te lopen bij onrust. Onrust wordt veroorzaakt door bijvoorbeeld: rommel in kastje en in lokaal.
	Het helpt me om dan een rondje te lopen buiten de klas. Ik zit ook wel eens op het krukje bij het koffiezet apparaat. Soms mag ik met de juf mee om koffie te halen. Daar word ik dan rustiger van in mijn hoofd.	De pil (Ritalin) werkt om rustiger te zijn op school.	Door medicijnen (methyfenidaat), die helpen me rustiger te worden.	
4. Wat helpt jou om je aandacht bij de les te houden?	Ik vind het moeilijk om met de uitleg aandacht te hebben. De juf moet me eigenlijk de hele tijd aankijken. Of misschien een camera boven mijn hoofd, dan weet ik dat ze alles ziet en let ik misschien beter op.	Als ik mijn koptelefoon op doe dan kan ik beter aandacht bij de les hebben als ik zelf werk. Ook als ik alleen zit, dan let ik beter op en anderen niet gaan praten door de klas of bemoeien. Als ik iets goed kan, zoals keersommen en delen bij rekenen dan let ik goed op. Als het moeilijk is wordt snel afgeleid. Ik ga dan vanzelf naar buiten kijken en dromen. Dat gaat vanzelf.	Als ik mijn pil op heb helpt het beter op te letten en kinderen niet tegen mij gaan praten of gebaren maken.	De aandacht houden bij les helpt door: Medicatie, weinig afleiding (door klas, leerlingen), iets goed kunnen, beweging, korte instructie, leerkracht die goed oplet op leerling.
	Als ik op het moment van druk worden mag bewegen tijdens de les.	Als ik snel aan het werk mag, want de uitleg duurt zo lang en dan word ik onrustig en praat ik snel.	Als de klas rustig is, ik een rondje kan lopen. Dat vraag ik dan aan de juf en loop ik met haar een rondje.	

Tabel 7: werkvormen

Werkvormen	Aantal respondenten	Aantal x JA	Aantal x NEE
5. Lichamelijke beweging	6	5	1
6. (Herhalings) lessen in spelvorm	6	5	1
7. Aanzetten tot milde meningsverschillen	6	3	3
8. Effectieve vragen stellen	6	6	0
9. Samenwerkend leren	6	6	0
10. Afwisselende samenwerking met klasgenoten	6	4	2
11. Verwerking van de aangeboden stof	6	6	0

Tabel 8: lesstof

Vraag nr.	Lesstof	Aantal respondenten	Aantal x JA	Aantal x NEE
12.	Kort en duidelijk spreken	6	6	0
13.	Herhalen/samenvatten van lesstof	6	6	0
14.	Structuur en ritme	6	6	0
15.	Verbinding dagelijks leven	6	6	0
16.	Verbinding persoonlijke ambities	6	5	1
17.	Opmerkelijke informatie geven	6	6	0

Tabel 9: pedagogisch handelen

Vraag nr.	Pedagogische aanpak	Aantal respondenten	Aantal x JA	Aantal x NEE
18.	Enthousiasme vanuit leerkracht	6	3	3
19.	Positieve relatie leerkracht-leerling	6	4	2
20.	Humor vanuit leerkracht	6	4	2
21.	Concreet gewenst gedrag benoemen	6	3	3
22.	Herhalen gedragsregels tijdens les	6	3	3

Tabel 10: motivatie

Vraag nr.	Motivatie	Aantal respondenten	Aantal x JA	Aantal x NEE
23.	Beloningssysteem	6	4	2

Tabel 11: Organisatie

Vraag	Leerling 1: groep 4	Leerling 2: groep 5	Leerling 3: groep 5	Bevindingen
24. Een plaats voorin, achterin, middenin of zijkant van de klas?	Het best is de 1 na <u>vorste</u> rij.	<u>Alleen</u> zit ik dat is zo in mijn klas met een <u>hok</u> ervoor als ik samenwerk. Met de uitleg zit ik aan de tafel. Dan is het vooral <u>niet fijn om naast een druk kind</u> te zitten.	Ik vind het fijn om helemaal <u>achterin</u> de klas te zitten, in de <u>hoek</u> . Dan heb ik de minste mensen om me heen. Anders heb ik voor en achter kinderen zitten en zie ik heel veel.	De meningen zijn verdeeld onder respondenten. -Achterin (2) -Voorin (2) -Midden (1) Ook heeft 1 respondent vooral voorkeur voor rustig persoon.
	Leerling 4: groep 5 <u>Achterin</u> zitten beter, dat huisje helpt dan heb ik voor en achter niets om me heen.	Leerling 5: groep 6 <u>Voorin</u> , met rustige kinderen zitten.	Leerling 6: groep 8 Ik zit met <u>alleen</u> werken in een hok met de tafel de andere kan dan waar de meester zit: iedereen apart. Ik zit in het <u>midden</u> , dat is fijn. Dat is niet zo dicht bij de deur en dat stoort me. In de groep zit ik vooral graag <u>naast rustig kind</u> .	

K: interviewer

O: orthopedagoog

Algemene vragen

K: 'U bent orthopedagoog, kunt u vertellen hoe u tot dit werk bent gekomen?'

O: 'Omdat gedrag van mensen/kinderen mij bijzonder interesseerde heb ik, toen ik een studie moest kiezen, gekeken naar psychologie en pedagogiek. Je zou kunnen zeggen dat pedagogiek zich in principe meer richt op de vraag hoe de omgeving op het gedrag van het kind kan aansluiten om zo dit gedrag positief te beïnvloeden. Psychologie richt zich uiteindelijk meer op het individu zelf, de persoon 'van binnen' en de processen die daar spelen. Pedagogiek sprak me uiteindelijk meer aan. Als kind wilde ik trouwens al juf worden, en vond ik het fijn om kinderen te helpen die het op één of andere manier moeilijk hadden.'

K: 'Hoe lang bent u werkzaam als orthopedagoog?' **persoonlijke gegevens en werkplekken zijn verwijderd.*

O: 'Na het afronden van mijn studie in de zomer 2000 ben ik in september 2000 begonnen als orthopedagoog. Drie jaar lang heb ik vier dagen per week gewerkt als orthopedagoog. Daarna ben ik 1 dag blijven werken op een ZML-afdeling. Ook heb ik psychologisch onderzoeken op diverse scholen in regio Noord-Oost gedaan. Sinds een aantal jaar werk ik meerdere dagen als orthopedagoog. Sinds die tijd ben ik weer bezig met psychologisch onderzoeken en de laatste anderhalf jaar met voornamelijk consultaties.'

Kenmerken kinderen met ADHD

Hyperactiviteit, het altijd 'aan staan', grote afleidbaarheid en moeite zich op hun taak te (blijven) richten.

K: 'U heeft ook te maken met kinderen met ADHD. Kunt u vertellen welke kenmerken u ziet van deze kinderen?'

O: 'Regelmatig komen er kinderen met vermoeden van ADHD langs, of krijg ik vragen over kinderen bij wie ADHD is vastgesteld. De meest opvallende kenmerken zijn toch wel hun hyperactiviteit/over beweeglijkheid, het altijd 'aan staan', en hun grote afleidbaarheid en moeite zich op hun taak te (blijven) richten.'

Betrokkenheid kenmerken

Benodigde spullen klaarleggen, meekijken op bord tijdens uitleg, af en toe vinger opsteken bij vraag, aan het werk gaan als dat de opdracht is, werk leveren wat op zijn/haar niveau is en laat zien dat de instructie gevolgd is.

K: 'Dit onderzoek is gericht op betrokkenheid tijdens de les. Waaraan herkent u betrokkenheid in het algemeen?'

O: 'Betrokkenheid is eigenlijk allereerst wel de mate van aandacht en interesse en misschien ook wel nieuwsgierigheid die een kind laat zien tijdens een les. Maar ik denk dat we in de praktijk onder betrokkenheid al snel verstaan dat een kind:

- Zijn/haar benodigde spullen op tafel legt.
- Meekijkt mee op het bord met de uitleg.
- Af en toe een vinger opsteekt wanneer er vragen gesteld worden of wanneer hij/zij zelf een vraag heeft.
- Aan het werk gaat wanneer daarvoor het sein gegeven wordt.
- In zijn/haar werk laat zien dat hij/zij de instructie gevolgd heeft en weet op zijn/haar niveau het werk te maken.'

Hoge en lage betrokkenheid

Kinderen met ADHD hebben in het algemeen een lage (praktische) betrokkenheid. Ze vallen, namelijk uit op de executieve functies (overzicht maken, plannen, de korte termijn). Toch kunnen ze alsnog weten waar de uitleg over gaat.

K: 'Hoe hoog of laag vindt u de betrokkenheid van kinderen met ADHD tijdens de les/instructie?'

O: 'Dat is afhankelijk hoe je het woord betrokkenheid interpreteert. Ik denk dat een ADHD'er over het algemeen snel enthousiast is en vaak ondernemend en creatief is. Dan zou je een hoge betrokkenheid kunnen zien bij een les over een onderwerp waarin het kind geïnteresseerd is. Wanneer je vervolgens gaat kijken naar de 'praktische betrokkenheid' (die andere genoemde punten) en je daar op focust, zou je de betrokkenheid echter laag kunnen noemen.'

K: 'Als ik het goed begrijp verstaat u onder een praktische betrokkenheid echt wat er voor gedrag gezien wordt wat op betrokkenheid duidt?'

O: 'Ja dat klopt. Die praktische betrokkenheid is een uitdaging voor de leerlingen met ADHD. Wat ik zie in de praktijk is ook dat deze kinderen uitvallen op de executieve functies, zoals overzicht maken, plannen, de korte termijn. Ze kunnen van alles doen tijdens de les, maar dat hoeft ook weer niet te betekenen dat ze niet opletten. Soms weten ze alsnog heel goed waar de uitleg over gaat.'

Oorzaak hoge/lage betrokkenheid

Door het anders functioneren van de hersenen wordt de ADHD'er snel afgeleid, heeft hij/zij moeite met planning, korte termijngeheugen en heeft hij weinig impulscontrole, waardoor die 'praktische betrokkenheid' op de les een echte uitdaging wordt. Door gebrek aan impulscontrole en 'van hot naar her vliegende aandacht' kan hij/zij enthousiast en creatief zijn, wat een hoge betrokkenheid geeft.

K: 'Kunt u uitleggen waardoor deze lage of hoge betrokkenheid komt?'

O: 'Het is een gegeven dat de hersenen van een kind met ADHD anders functioneren, hoewel hier nog veel nader onderzoek naar gedaan wordt. Door deze andere werking is een ADHD'er snel afgeleid, heeft hij/zij moeite met planning en korte termijngheugen, en heeft hij weinig impulscontrole, waardoor die 'praktische betrokkenheid' op de les een echte uitdaging wordt. Door dit gebrek aan impulscontrole en de 'van hot naar her vliegende aandacht' kan een ADHD'er juist ook heel enthousiast en creatief zijn en een hoge betrokkenheid laten zien in een les.'

Factoren die betrokkenheid beïnvloeden

Vergroten betrokkenheid: structuur, overzicht, kort en bondig, duidelijke regels zijn de belangrijkste factoren die als leerkracht moeten worden ingezet. Daarnaast een positieve relatie met de leerkracht, beweging, tempo hoog houden, duidelijkheid, aansprekende onderwerpen, zelfvertrouwen bevorderen.

Verlagen betrokkenheid: Desinteresse, onduidelijkheid, lege tijd, geen aansprekende onderwerpen, weinig zelfvertrouwen.

K: 'Zou u kunnen omschrijven wat voor een factoren de betrokkenheid van kinderen met ADHD vergroten?'

O: 'In het algemeen:

- Positieve relatie met de leerkracht: is er interesse in het kind?
- Beweging activeert de hersenen: af en toe bewegen. Dit heeft invloed op de emotie: hoe voelt het kind zich?
- Tempo hoog houden en strakke overgangen en duidelijk wat te doen bij klaar. Dit heeft invloed op de emotie: voelt kind zich goed?
- Onderwerpen die het kind en of de groep aanspreken: is het belangrijk?
- Zelfvertrouwen bevorderen – kan ik dit?
- Overzicht/structuur in het werk.'

K: 'Zou u kunnen omschrijven wat voor een factoren de betrokkenheid van kinderen met ADHD juist verlagen?'

O: 'Dan denk ik als eerst aan:

- Geen interesse tonen, het kind niet 'zien'.
- Geen duidelijke structuur in de les en veel niet ingevulde tijd.
- Onderwerpen die het kind/ de kinderen niet aanspreken.
- Weinig zelfvertrouwen.'

K: 'Wat zou de leerkracht moeten inzetten om juist deze leerlingen te helpen?'

O: 'Hele belangrijke vind ik:

- Structuur
- Overzicht
- Kort en bondig

- Duidelijke regels'

Mindset

Over het algemeen kan gezegd worden dat kinderen met ADHD vaak een growth mindset hebben, omdat ze meer uitdagingen in het algemeen hebben en meer ondernemend zijn. Daarbij wordt benadrukt dat de leerkracht moet stimuleren in deze mindset en het vertrouwen moet benoemen.

K: 'Ziet u een verband tussen leerlingen met een growth mindset en daardoor grotere betrokkenheid?'

O: 'Dat weet ik niet zo goed; kinderen met een growth mindset zullen meer creativiteit en lef laten zien tijdens de les. Kinderen met een fixed mindset zullen zich beperken tot wat precies van hen verwacht wordt, maar daarmee zou ik hun betrokkenheid op de les niet persé lager willen noemen.'

K: 'Welke verband ziet u bij kinderen met ADHD?'

O: 'De literatuur geeft wel aan dat deze kinderen vaak een growth mindset hebben, ze gaan meer de uitdagingen aan over het algemeen, zijn meer ondernemend. De andere kant is dat de ADHD'er ook veel tegenslagen geeft en zal blijven hangen, doordat het wordt afgeleid en onrust krijgt. Ik geloof dat het een taak van de leerkracht is om echt te zorgen dat alles eruit wordt gehaald en ook de het vertrouwen moet worden uitgesproken bijvoorbeeld . Toch mag gezegd worden van deze leerlingen dat ze vaak erg gedreven zijn.'

Werkvormen

Lichamelijke beweging, (herhalings) lessen in spelvorm, samenwerkend leren (afhankelijk welke leeftijd en soort kind), verwerking van de aangeboden stof.

K: 'Er volgen nu nog interventies die betrokkenheid kunnen vergroten volgens literatuur. U mag aangeven of u dit in de praktijk ervaart:

Bij welke werkvormen ervaart u een vergrote betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD? '

O: 'Samenwerken met andere leerlingen: afhankelijk van leeftijd en soort kind'

- ☐ Lichamelijk beweging
- ☐ (Herhalings) lessen in spelvorm
- ☐ Samenwerkend leren

Dit is wel afhankelijk van leeftijd en soort kind.

- ☐ Verwerking van de aangeboden stof (zoals schrijven, delen met medeleerling, modelgebruik).

Pedagogisch handelen leerkracht

Positieve relatie leerkracht-leerling, stimuleren tot gedragsverbetering (vaak is externe hulpverlening noodzakelijk), herhalen van gedragsregels tijdens les, concrete omschrijving van gedrag benoemen.

K: 'Bij welke factoren ervaart u een vergrote betrokkenheid bij leerlingen met ADHD tijdens de instructie?'

O: 'De factoren die ik het meest van belang zie hiervoor zijn:

- ☐ Positieve relatie leerkracht-leerling
- ☐ Stimuleren tot gedragsverbetering

Altijd natuurlijk, maar haalbaar voor leerkracht of toch meer in een therapie/trainingssituatie om dat het gedrag aan te leren.

- ☐ Herhalen van gedragsregels tijdens les

vanwege impulsiviteit

- ☐ Concrete omschrijving van gedrag benoemen

Ja, duidelijkheid is echt belangrijk.'

Lesstof

Structuur, ritme, kort en bondig spreken, herhaling van lesstof.

K: 'Welke manieren van lesstof aanbieden vergroten de betrokkenheid tijdens de instructie bij leerlingen met ADHD?'

O: 'Alle manieren kunnen werken, maar ik zou toch allereerst kiezen voor:

- ☐ Structuur/ritme bieden tijdens instructie
- ☐ Kort en bondig spreken
- ☐ Herhaling van lesstof/samenvatten'

Organisatie

Afhankelijk van leerling. Eerste voorkeur: weinig afleiding, betrokkenheid, snelste sturing door leerkracht. Tweede voorkeur: leidt minder anderen af.

K: 'Welke plek in de klas is voor een leerling met ADHD het beste, zodat zijn betrokkenheid het grootst is?'

O: 'Afhankelijk per leerling:

- Eerste voorkeur: voorin: betrokkenheid, weinig afleiding, korte afstand tot leerkracht om even bij te sturen/ te corrigeren
- Maar soms ook juist achterin: de leerlingen leidt daar minder andere leerlingen af door zijn beweeglijkheid.'

Motivatie

Beloningssysteem (maar concreet en kort tijdsbestek bij jongere kinderen) en onmiddellijke positieve bekrachtiging.

K: 'Welke volgende technieken m.b.t. motivatie vergroten de betrokkenheid volgens u bij leerlingen met ADHD?'

O: 'Dat zijn beide technieken':

☐ Beloningssysteem

Dit kan, maar dan heel concreet (duidelijke afspraak over gewenst gedrag) en kort tijdsbestek, zeker bij jongere ADHD'ers.

☐ Onmiddellijke positieve bekrachtiging.

Vaak vergeten deze kinderen hun gedrag, wat juist van groot belang is. Benoem ook concreet wat goed gaat.'